

ЧҮЙ ОБЛУСТУК БИЛИМ БЕРҮҮ БАШКАРМАЛЫГЫ
АЛАМУДҮН РАЙОНДУК БИЛИМ БЕРҮҮ БӨЛҮМҮ
ЧҮЙ ОБЛУСТУК МЕКТЕП-ГИМНАЗИЯСЫ



АНГЛИС ТИЛИ

ЖАЛПЫ БИЛИМ БЕРҮҮ УЮМДАРЫНЫН
V-XI –КЛАССТАР
ҮЧҮН ПРЕДМЕТТИК СТАНДАРТТЫН ПРОГРАММАСЫ

Мугалим: Чурмуков Р.К.

Таш-Дөбө 2022

МАЗМУНУ

1-бөлүм

Чет тилин окутуудагы негизги түшүнүктөр жана категориялар ..5	
-1. Чет тилин окутуунун теориясы жана анын максаты	5
-2. Изилдөөнүн ыкмалары.....	8
-3. Методикалык негизги түшүнүктөр жана категориялар.....	10
-4. Чет тилин окутуу усулунун өнүгүүсүнүн негизги этаптары ..12	
5. Чет тилин окутуу методикасынын башка илимдер менен болгон байланышы	18
-6. Чет тилин окутуудагы мотивациянын ролу.....	22
-7. Чет тилин окутуунун максаттары.....	27
-8. Чет тилин окутуунун мазмуну.....	33
-9. Чет тилдерди окутуунун каражаттары. Окуу китеби жана окуу-методикалык комплекс.....	38
-10. Чет тилдерди окутуунун принциптери.....	39
-11. Чет тили сабагы	42
-12. Чет тилин окутууда класстан тышкаркы иштер	57
-13. Класстан тышкаркы иш-чаранын планы:«Интеллектуалдык марафон»	60
-14. Чет тил сабагы боюнча билимин жана билгичтигин текшерүү.....	- 64
-15. Тесттик тапшырмалардын түрлөрү.....	66

2-бөлүм

Чет тилине окутуунун аспектилері	73
-1. Фонетиканы окутуу	73
-2. Фонетикалык көнүгүүлөр.....	76
-3. Лексиканы окутуу	- 80
4. Лексикалык көнүгүүлөр	82
-5. Грамматиканы окутуу	87
-6. Грамматикалык көнүгүүлөр	91

3-бөлүм

Кептик ишмердигинин түрүн окутуу	- 98
-1. Угууга (аудирлөөгө) окутуу	- 98
-2. Аудирлөө боюнча көнүгүүлөр.....	- 100
-3. Сүйлөөгө окутуу	- 101
-4. Монологдук жана диалогдук кепти үйрөтүүдө колдонулуучу көнүгүүлөр	- 108
-5. Жазууга окутуу	- 118
-6. Жазууга окутууда колдонулуучу көнүгүүлөр	- 121
-7. Окууга үйрөтүү	- 123
-8. Окууга үйрөтүүдө колдонулуучу көнүгүүлөр.....	- 126
Тиркеме	- 131

-Англис тили сабагында «муз жаргычтады» колдонуу	- 131
-Чет тили мугалиминин кесиптик пикир алышуу терминдери ..	- 134
-Typical errors in english teachers' speech	- 141
-Сабакта колдонулуучу фразалар.	- 148

1-БӨЛҮМ

ЧЕТ ТИЛИН ОКУТУУДАГЫ НЕГИЗГИ ТҮШҮНҮКТӨР ЖАНА КАТЕГОРИЯЛАР

1. ЧЕТ ТИЛИН ОКУТУУНУН ТЕОРИЯСЫ ЖАНА АНЫН МАКСАТЫ

Чет тилди окутуунун усулу – бул окутуунун максатын, мазмунун, окутуунун методдорун жана каражаттарын изилдөөчү илим жана ошондой эле чет тилин окутуу боюнча адабияттарды колдонуу менен бирге, окуучуларды тарбиялоонун жана окутуунун бирден бир жолу.

Методика жаңы илим болгонуна карабастан, анын өнүгүү процесси ылдам болуп жатканын байкайбыз. Методикалык концепциянын эволюциясында бардык чет тилдерди окутуунун усулун же конкреттүү бир чет тилин окутуунун усулун караган тенденциялар кезигет.

Келечектеги мугалимди усулдук жактан даярдоо азыркы убакта абдан маанилүү болуп саналат, анткени мугалим өз предметин теориялык жана практикалык жактан өздөштүрүүсү, билүүсү менен гана кесиптик даярдыгы мыкты мугалим боло алат.

«Чет тилдерин окутуунун усулу» курсунда келечектеги мугалим бул сабакты окутуунун ыкмасын үйрөнө алат. Методикалык принципке ылайык, чет тил сабагы мектептерде баш аламан, туш келди окутулбастан,

системалаштырылып, жөнөкөйдөн татаалга багытталып окутулат. Мугалим чет тил сабагын окутуунун усулун туура колдонуу аркылуу гана ал

сабакты туура уюштура алат. «Чет тилин окутуунун усулу» курсу мектептерде бериле турган чет тил сабагынын окутулушун, окуучуларга класста

жана класстан тышкары материалдарды кандай өтүүнү үйрөтүү менен чет тилинен сабак бере турган келечектеги мугалимдерди кесиптик жактан даярдайт.

Чет тил сабагы азыркы коомдун талаптарына жооп берүү менен мектептерде тиешелүү деңгээлде окутулушу үчүн, келечектеги мугалим «Чет

тилдерди окутуунун усулу» курсунун теориясын абдан жакшы өздөштүрүүсү талап кылынат.

Ошондой эле студент өзүнүн билимин педагогикалык практика учурунда, дипломдук же курстук иштерди аткарууда жана мектеп турмушунда пайда болгон ар кандай кыйынчылыктарды жеңүүдө пайдалана

алуусу зарыл.

Келечектеги мугалимди кесиптик жактан даярдоодо «Чет тилдерди окутуунун усулу» теориялык курсу негизги орунду ээлейт.

Ар бир илимдин өзүнө тиешелүү максаты болгон сыяктуу эле «Чет тилдерди окутуунун усулу» курсунун да бир нече максаттары бар. Алар төмөнкүлөр:

1. Мектепте чет тилин окутуунун негизги өзгөчөлүктөрүн ачып берүү жана практикада кездешкен маселелерди чечүүдө студенттерди өзүлөрүнүн теориялык билимин колдонууга үйрөтүү;

2. Студенттерди өлкөбүздөгү жана чет өлкөлөрдөгү чет тилин окуу-туудагы негизги тенденциялар менен тааныштыруу;

3. Методиканы илим катары карап, анын бөлүктөрүн окутуу. Ошондой эле чет тилин окутуу процессинде студенттерге чыгармачылык менен иштөөгө багыт берүү;

4. Студенттерди эң мыкты окутуучулардын тажрыйбалары, педагоги-калык эмгектери менен тааныштыруу жана ал тажрыйбаларды практика учурунда пайдалана алууга үйрөтүү;

5. Студенттерге семинардык жана практикалык сабак учурунда мек-теп ишинде жана чет тил сабагын окутуу учурунда мугалимге керек бо-луучу билгичтиктерди үйрөтүү;

6. Келечектеги мугалимди илимий методикалык адабияттарды окуу-га жана алар менен кабардар болуп турууга үйрөтүү. Кесиптик деңгээлин көтөрүү максатында билимин жогорулатуу үчүн талыкпай эмгектенүү-сүнө тарбиялоо.

Ушул маселелерди чечүү менен бирге биз чет тилин азыркы талапка ылайык окута турган жогорку деңгээлдеги мугалимдерди даярдап чыга алабыз.

«Чет тилдерди окутуунун усулу» теориялык курсуна токтолуу менен «методика» деген сөздүн маанисине түшүндүрмө беребиз.

«Методика» – деген сөз, үч мааниге ээ:

1. Педагогикалык жогорку жана орто окуу жайларында теориялык курс же окуу дисциплинасы катары каралат.

2. Окутуу процессиндеги ар түрдүү ыкмалардын жана алардын өнүгүү жолдорунун жыйындысы.

3. Педагогикалык илимдин бир тармагы катары каралат. Ошондуктан бардык илимдер сыяктуу эле анын теориялык эксперименталдык базасы, илимий гипотезалары жана изилдөөнүн объектиси болот.

Эгерде методиканы «окутуунун теориясы» катары карасак, анда анын окуу процессиндеги компоненттерин да бирге кароо керек. Окутуу процессинде «Чет тилдерди окутуунун усулу» курсунун эң негизги үч компоненти бар.

Компонент – бул окуу процессиндеги максатты иш жүзүнө ашырууга багытталган мугалим менен окуучунун ортосундагы иш-аракеттин жыйындысы. Окуу процессинде негизги үч компонент катары төмөндөгүлөр эсептелет:

1. Мугалимдин ишмердүүлүгү.

2. Окутуунун шарты.

3. Окуучулардын ишмердүүлүгү.

Мугалимдин ишмердүүлүгүнө мугалимдин өздүк касиети, анын окуу-чуга болгон мамилеси, психологиялык абалы кирет.

Окутуунун шартын реалдуу окутуу шарттары түзөт. Буга окутуунун методикалык иштери, окутуу каражаттары кирет.

Окуучулардын ишмердүүлүгүнө окуучунун өздүк касиети, анын

окууга болгон жөндөмдүүлүгү жана башкалар кирет.

Мына ушул үч компонент бири-бири менен айкалышып, бирин-бири толуктап туруусу зарыл. Булар бирдиктүү же комплекстүү иш алып барганда гана чет тилдерине окутуу процесси ошончолук натыйжалуу болот.

Ошондуктан келечектеги мугалим ушул үч компонентти эч качан унут-поосу зарыл.

Демек, «Чет тилдерди окутуунун усулу» – окутуунун максатын, маз-мунун, каражаттарын изилдөөчү жана ошондой эле чет тилине окутууда

колдонулуучу каражаттардын жардамы аркылуу окуучуларды тарбиялоону үйрөтүүчү илим.

Методиканын эволюциясын карасак, алгачкы мезгилден баштап эле окутуунун конкреттүү тенденциялары байкалган. Ушунун негизинде эки түрдүү методика пайда болгон.

Алар жалпы методика жана жеке методика.

Жалпы методика жалпы чет тилдерин окутуу процессиндеги мыйзамченемдүүлүктөрдү жана өзгөчөлүктөрдү изилдейт. Мында кайсы чет

тили каралып жатканына көп маани берилбейт. Башкача айтканда, бардык чет тилдериндеги окуу материалдарын тандап алуу принциби, сабактардын ар кайсы этаптарындагы оозеки жана жазуу түрүндөгү иштөөнүн байланышы бирдей каралат. Мисалы, биздин өлкөбүздө окутулуп жаткан

батыш европалык бардык тилдер (француз, немец, англис) жалпы чет тилдеринин окуу процессиндеги мыйзамченемдүүлүктөргө баш ийет.

Бирок мугалим конкреттүү бир тилдин спецификалык өзгөчөлүгүнө таянганда, бардык чет тилдерине окутуунун жалпы мыйзамченемдүүлүгү аздык кылат. Ошондуктан ал окутуунун жеке методикасын колдонот.

Жеке методика конкреттүү бир тилге тиешелүү болгон тилдик жана кептик көрүнүштөрдү окутууну изилдейт.

Мисалга алсак, «continuous» этиштик формасы англис тилине гана тиешелүү, ал эми зат атооч жана сын атооч сөздөр немец тилинде гана жөндөлөт. Мындан тышкары бул тилдердин фонетикасында дагы айырмачылыктар бар экендиги байкалат. Буга англис тилиндеги трифтонгдор

[aie] [oue] [oie], француз тилиндеги мурунчул үндүүлөр кирет. Абдан чоң

айырмачылык тигил же бул чет тилинин ритмикасында жана методикасында байкалат. Жогорку айткан бардык учурларда ар бир тилдин өзүнүн

методикасынын өзгөчөлүгүн эске алып, чет тилин окуучуларга тез үйрөтүүнүн жолдорун, окутуунун формаларын жана түрлөрүн иштеп чыгуу

мезгил талабы болуп саналат.

Текшерүү үчүн суроолор:

1. Төмөнкү ойго өз комментарийиңизди бериңиз: Англис методисти П. Хэгболдт: «Эң жакшы метод» жок, болгону жаман жана жакшы мугалимдер болот», – деп айткан (Хэгболдт, 1963. 126 б.).

2. Чет тилин окутуунун методикасы чечүүчү проблемаларды кластер түрүндө көрсөткүлө.

3. Окуу, илимий жана практикалык дисциплина катары методиканын аныктама-сын бергиле.

2. ИЗИЛДӨӨНҮН ЫКМАЛАРЫ

Чет тилин окутуунун усулу курсун анализдеп жатып, аларды изилдөө жолдоруна да токтолобуз. Изилдөө методдорун карап кетүү келечектеги мугалим үчүн чет тилине окутуунун эффективдүү ыкмасын тандоого өбөлгө түзө алат. Мугалимдин чыгармачылык менен заманга ылайык иш-төөсү, ошону менен катар, ал илимдеги жетишкендиктерди жана алдыңкы

мугалимдердин тажрыйбаларын гана колдонбостон, өз алдынча изденүү-чүлүк иш-аракетти да аткаруусу керек.

Азыркы методика илиминде изилдөөнүн бир канча жардамчы жана негизги методдору белгиленет. Негизги методдорго адабияттык булак-тарды сын көз менен анализдеп чыгуу, алдыңкы мугалимдердин тажрыйбасынын пайдалуу жактарын жана терс жактарын көрө билүү, илимий

байкоо жүргүзүү, байкоо жүргүзүү менен окутуу, тажрыйба жүргүзүү менен окутуу, эксперимент жүргүзүү методу кирет. Жардамчы методдорго: анкета жаздыруу, тестирлөө, анжемелешүү, хронометрия, осциллограммалык анализ жүргүзүү ж. б. кирет.

Адабияттык булактарды сын көз менен талдоо. Бул – бир караганда абдан жеңил көрүнгөнү менен, эң чоң эмгекти талап кылуучу метод.

Бул метод талыкпай отуруп адабияттарды окуу менен бирге, окулуп жаткан адабиятты сындай алуу, баалоо, бөлүштүрө жана жалпылай билүүсүн талап кылат. Изилдөөнүн башка методдору үчүн ал негизги метод болуп саналат.

Алдыңкы мугалимдердин тажрыйбаларынын пайдалуу жактары изилдөө. Бул метод да – маанилүү методдордун бири. Себеби педагогикалык ишмердүүлүктүн алдыңкылары дайыма эле окуу процессинин

натыйжалуулугун жакшыртуучу таасирдүү ыкмаларга жана методикалык чечимге келе беришпейт.

Азыркы учурда чет тилин окутууда алдыңкы мугалимдер тарабынан сунушталган бир канча салттуу формалар бар. Алар өзүнүн бир катар ал-гылыктуу жактарын көрсөткөндүктөн, азыркы сабактардын атрибуттары

болуп калган. Мисалы: сабактын башталышындагы нөөмөтчүнүн рапорту, фонетикалык жана кептик көнүгүүлөр ж. б. у. с.

Илимий байкоо жүргүзүү. Бул методдо жүргүзүлүп жаткан байкоону каттоо үчүн көптөгөн каражаттар кеңири колдонулат. Изилденип

жаткан сабак боюнча фактыларды чогултуу, аларды классификациялоо, жалпылоо ошол предмет боюнча мыйзам ченемдүүлүктүн объективдүү жактарын көрсөтүүгө жардам берет.

Байкоо жүргүзүү менен окутуу. Бул метод мугалимдин эрудициясынын жана интуициясынын негизинде түзүлөт. Бул учурда алгач изилдөөнүн гипотезасы аныкталат жана убакыт көп талап кылынбайт. Мугалим

өзүнүн тажрыйбасына, эрудициясына таянуу менен гана изилдөө жүргүзөт, проблема терең жана узак убакыт изилденбейт. Өткөрүлгөн изилдөөнүн жыйынтыгында сунушталган нерсе кабыл алынат же алынбайт.

Тажрыйба жүргүзүү менен окутуу. Бул байкоо жүргүзүүчү окутуу-дан айырмаланып, узак убакыт аралыгында, бир канча мектептерде изил-денет. Жыйынтыгында окуу процессинин кандайдыр бир модели иштелип

чыгат жана ал аякталган мүнөздө болуш керек. Андан кийин гана, аны бардык мектептерге колдонууга мүмкүн болот.

Эксперимент жүргүзүү методу. Бул метод өзүнүн тактыгы жана жыйынтыктуулугу, так талдоосу, далилдеринин көптүгү менен айырмаланат.

Эксперимент – бул кандайдыр бир кубулушту алдын ала пайда кылуу үчүн белгилүү бир шартты жасалма жол менен түзүү аркылуу изилдөө жүргүзүү. Мында изилдөөчү зарыл болгон шарттын баарын түзүп алат, каалоосу боюнча тажрыйба өткөрүүнүн шарттарын өзгөртүп турат. Эксперименттин негизги төрт фазасы бар.

Алар төмөнкүлөр:

1. **Уюштуруу** – кандайдыр бир изилденүүчү гипотеза иштелип чыгат.

2. **Ишке ашыруу** – кандайдыр бир эксперименталдык нерсе пландаштырылып, бир канча этапка бөлүнүп, иш жүзүнө ашат.

3. **Констатация** – экспериментке сандык жана сапаттык жактан мүнөздөмө берилет. Ушунун негизинде изилденип жаткан нерсенин жалпы

мыйзамченемдүүлүктөрү аныкталат.

4. **Интерпретация** – бул эксперименттик изилдөөдөн кийин пайда болгон жыйынтыкка мүнөздөмө, түшүндүрмө берүү болуп саналат жана анын пайдалуу экендиги далилденет.

Жардамчы методдор катары төмөнкүлөр саналат:

1. **Анкета** – жардамчы методдордун бири болуп саналат. Анкета бул педагогиканын жана психологиянын кээ бир маселелерин чечмелөөдө кеңири массалык материалды жыйнап, аларды математикалык статистикалык жол менен талдап чыгуу максатында, көптөгөн адамдарды атайын

түзүлгөн схема (суроолор жазылган барактар) боюнча жазуу түрүндө (же оозеки) сурап чыгуу. Анкетада берилүүчү суроолор формасы боюнча ачык же жабык болушу мүмкүн.

2. **Тестирлөө** азыркы учурда эң маанилүү методдордун бири болуп саналат. **Тест бул** – текшериле турган билимдер боюнча суроолор берилип, алардын жооптору белгилүү критерийлер боюнча бааланууга негизделген жеке адамды изилдөөнүн каражаты. Тесттин жардамы менен окуучулардын билимин, ишмердүүлүгүн текшерсе болот.

4. **Аңгемелешүү педагогикалык жана психологиялык изилдөөнүн бирден-бир методу** болуп саналат. Бул метод жеке адамдын психологиялык өзгөчөлүгүн жана ошол өзгөчөлүктүн калыптанган шарттарын изилдөө максатында колдонулат.

5. **Хронометриялык анализ жүргүзүү** – окуу процессин толугу менен, же анын кандайдыр бир бөлүгүн документалдуу түрдө жаздырып алуу.

Изилдөөгө колдонуу максатында бир же бир нече сабак жаздырылып алынат (мисалы, окуучулардын сүйлөөсүн текшерүү максатында).

Текшерүү үчүн суроолор:

1. Чет тилин окутууда изилдөөнүн кайсы методдору колдонулат?
2. Педагогикалык экспериментти өткөрүүнүн этаптары кайсылар?

3.МЕТОДИКАЛЫК НЕГИЗГИ ТҮШҮНҮКТӨР ЖАНА КАТЕГОРИЯЛАР

Бардык илимдердин өзүнүн базистик категориялары болот. Чет ти-лине окутуунун усулунун негизги базистик категорияларына ыкма, метод

жана окутуунун системасы кирет. Мындан сырткары, базистик категория деген түшүнүккө окутуунун каражатын, окутуунун принцибин жана чет тилине окутууга болгон мамилени киргизсек болот. Жогоруда каралган

категорияларга токтолсок:«Ыкма» деген түшүнүк чет тилин окутуунун практикасында жана теориясында көп кездешет, себеби, ыкмалардын тизмектешкен катары-нын сериясы окуу аудиториясын көзөмөлгө алып туруучу окуу процессинин технологиясы болуп саналат. Ыкма – бул практикалык сабактын бел-гилүү бир этабындагы конкреттүү маселени чечүүгө багытталган методикалык иш-аракет, кадам. Нерселердин сүрөтүн көрсөтүү менен атоо, сөздү жана сүйлөмдү үн чыгарып окуп берүү, татаал жазылыштарды доскага жа-зып берүү – алынган методикалык максатка жетүү үчүн атайын жасалган оозеки кепке же жазууга үйрөтүү чөйрөсүндө колдонулуучу ыкмалар бо-луп саналат.Ыкмадан айырмаланып, метод андан да жогору турган баскыч болуп эсептелет. Чет тилин окутуунун усулунда жана башка илимдерде мето-дика деген сөздү таануунун жолу, изилдөөнүн жолдору, ага жетүүнүн эң кыска жолу, кандайдыр бир чечилбеген маселени чечүүнүн жолу деп түшүнөбүз. «Метод» деген сөздүн маңызы чет тилин окутуунун усулунда маанилүү ролду ойнойт жана ага төмөнкүчө түшүндүрмө берилет.

Метод – бул бир нерсеге жетүүнүн жолу же максатка карай жалпы багыт. Методду ыкмалардын системасы, методдордун жыйындысы катары кароо кыйын болуп калат, себеби бардык эле методдор бардык эле учурда ыкмалардын жыйындысы болуп саналбайт. Мисалы, түшүндүрүп окуп берүүнү циклдүү колдонуп, аны окууга үйрөтүүнүн негизи катары алсак, анда ал методго карай өсөт жана ал ыкманын системасын камты-байт. Эгерде оозеки монологдук кепте сюжетти сүрөттөп берүүнү дайыма колдонсок (сүрөттөрдү, фильмдерди), бул учурда материалды жалпылап презентация кылуу методу болуп саналат да, окутуунун жалпы модели тү-зүлөт.

Метод чет тилин окутуу процессиндеги негизги компоненттерди ишке ашыруудагы жалпы модель болуп саналат. Анын негизги максаты –методикалык маселени чечүү. Метод – алдыга коюлган максатка жетүү

үчүн мугалим менен окуучунун биргелешкен иш аракети (тааныштыруу, машыктыруу, колдонуу PPP модели present, practice, produce).

Үчүнчү базистик методикалык категория окутуунун системасы деп аталат.

Азыркы учурда окутуу процессин өзүнө тиешелүү мүнөзү бар система катары карашат. Ошол эле учурда биз көптөгөн компоненттердин

изилдене электигин жана окуу процесси жабык эмес, ачык системада экендигин белгилеп кетишибиз керек. Сырткы факторлор анын жүрүшүнө таасирин тийгизип, окутуунун системасы окуу процессинин жалпы мо-дели болуп саналат. Материалдарды тандоо, максат, форма, мазмун жана

окутуунун каражаттары сыяктуу анын өзүнүн методикалык концепциясы болот.

Базистик методикалык категориялардын аныктамасы тууралуу сөз кылууда «каражат» жана «мамиле» деген кеңири колдонулган термин-дерге токтолобуз.

Чет тилин үйрөнүүдө каражаттардын эки тиби колдонулат:

1) **негизги каражат** – өзүнүн лингвистикалык жана экстралингвисти-калык түзүлүштөрүн камтыган чыныгы тилдик атмосфера.

-2) **жардамчы каражаттар** – негизги максаты окуучуларды чыныгы тилдик атмосферага жакындатуу үчүн иллюзия түзүү болуп саналат.

Окутуунун каражаттарына көргөзмө куралдан баштап компьютерге чейинки бардык каражаттарды киргизебиз.

Мамиле – чет тилин окутуунун усулу боюнча чет тилиндеги адабият-тарда көп кездешүүчү термин. «Метод» окуу процессиндеги тактикалык

метод болуп саналса, «мамиле» чет тилин окутуунун стратегиясы катары каралат. Азыркы методикада жалпы төрт мамиле белгиленет:

1. Бихевиористтик мамиле стимул менен реакциянын ортосундагы катнаш анын негизи катары орун алгандыгы менен түшүндүрүлөт. Бул учурда көп кырдуу механикалык кайталоо менен көнүктүрүү негизги мак-сат болуп саналат. Ал эми түшүндүрүүнүн элементтери чет өлкөлүк мето-дикада туура экендиги белгиленсе да, ал акыркы планда турат.

2. **Индуктивдүү мамиле** – аң-сезимдүү мамиле акырындык менен тилдик жана кептик эрежени өздөштүрүүгө жана окулуп жаткан тилдин теориясын эске тутууга алып келген көп кырдуу мисалдардын үстүнөн ин-тенсивдүү иштөөгө негизделет.

3. **Таануучулук мамиле** окуучулардын окулуп жаткан тилдин тео-риясын, фонетикасын, грамматикасын жана сөз жасоо эрежелерин өздөш-түрүүсү катары иш жүзүнө ашат. Бул учурда сүйлөө машыгуусуна көп көңүл бөлүнбөйт, жөн гана чет тилиндеги материалды түшүнүп, анализге алышат.

4. **Интеграциялык мамиле** – окутуунун структурасындагы компо-ненттерди ойлонуп, чогуу колдонуу. Билимди жана кептик автоматизмди параллель колдонуу болуп саналат. Бул мамиле биздин өлкөдө кеңири пайдаланылат.

Текшерүү үчүн суроолор:

1. Ыкма менен метод деген түшүнүктөрдү чечмелеп бергиле.
2. Методикалык негизги түшүнүктөр кайсылар?
3. Методикалык категориялар тууралуу айтып бергиле.

4. ЧЕТ ТИЛИН ОКУТУУ УСУЛУНУН ӨНҮГҮҮСҮНҮН НЕГИЗГИ ЭТАПТАРЫ

Ар бир өнүгүүнүн тарыхый этабы, өзүнүн изилдөө методдору колдо-нулгандай, «Чет тилин окутуунун усулу» курсунун да тарыхый өнүгүүсү бир канча этаптарга бөлүнүп каралат.

Изилдөө методдору ошол мезгилде үстөмдүк кылып жаткан коомго байланыштуу болгон. Чет тилди окутуу Европа өлкөлөрүндө монархия-лык бийлик үстөмдүк кылып

жатканда эң биринчи пайда болгон. Мында чет тилдери өнүккөн эмес, анткени ошол учурдагы адамдар башка мамле-кетке чыга алышкан эмес. Ал эми феодалдык коомдо чет тилин окутуу абдан жакшы өнүккөн. Көптөгөн чет тилдери бала кезден баштап эле окутула баштаган. Феодалдык коомдо чет тилди окутуунун өнүгүүсү анын

негизги методдорун пайда кылган жана чет тилдерин окутууда, негизинен, эки метод колдонулган. Алар грамматиканы которуу методу жана текст-терди которуу методдору болгон.

Грамматиканы которуу – чет тилдерин окутуудагы алгачкы мето-дордун бири. Бул методдун негиздөөчүсү болуп В. Гумбольдт эсептелет.

Ал чет тилдерди негизги объект катары грамматиканы белги-лейт. Ошол мезгилдеги көптөгөн окумуштуулар чет тилдин грамматикасы

окуучулардын логикалык ой жүгүртүүсүн жогорулатат деген түшүнүккө

таянышкан. Ошондуктан бул метод боюнча чет тилин окутууда граммати-кага көп көңүл бурулгандыктан, сүйлөмдөр бири-бири менен байланыш-кан эмес. Натыйжада, тексттердин мааниси жоголуп кеткен.

Бул метод боюнча окуучулардан сөздөрдү жана грамматиканы жат-тоо талап кылынып, анын жардамынын негизинде сүйлөм түзүү максаты

коюлган. Которуу бул учурда негизги маселе болуп саналган. Убакыттын

өтүшү менен коом чет тилинде оозеки сүйлөшө алуу – негизги максат

экендигин түшүнө баштагандан кийин, бул метод өзүнүн актуалдуулугун

жогото баштаган. Бул методдун негизинде грамматика гана окутулган-дыктан, ал узак убакытка чейин жашай алган эмес.

Тексттерди которуу методунун көрүнүктүү өкүлдөрү Ж. Жакото,

Г. Лангенштейн, Т. Туссен болгон. Мында грамматикага көп көңүл бурул-бай, тексттерди оозеки которууга маани берилген. Анткени бул методдор-дун өкүлдөрү тилди которуу адамдын акыл чөйрөсүн өнүктүрөт деп

ойлошкон. Мында көбүнчө тексттер окутулгандыктан, чет тилди оку-туунун грамматикасы начарлай баштаган. Россияда ал абдан жакшы өнүк-көн. Буга байланыштуу, «Окуунун жолдору» деген китеп 1771-жылы

Москва университети тарабынан жарыкка чыккан. Китепте чет тилдерди

окутууда текстти которуунун мааниси тууралуу жазылган. Мындан тыш-кары, чет тилдерди окутуу төмөнкүдөй үч тепкичтен турары белгиленген:

1. Окулуп жаткан чет тилинин фонетикасы, чет тилиндеги тыбыштар-дын айтылышы, тамгалардын жазылышы;

2. Сүйлөмдүн түзүлүшү, сөздөрдүн бири-бири менен болгон байла-нышы жана синтаксистин маселелери;

3. Чет тилиндеги материалдарды түп нускасында окуп, тексттерди жаттоо, аларды талдоо.Тексттерди окутуу методунда көптөгөн кемчиликтер орун алган. Ошондой болсо да, бул метод чет тилдерди окутуунун усулу курсуна чоң таасирин тийгизген. «Тексттерди которуу» методу, тексттерге карата көнүгүүлөрдү аткаруу, талдоо, анализдөө сыяктуу методдор азыркы учур-да да колдонулат.

XIX кылымдын 70-жылдарында Европанын социалдык-экономика-лык абалы абдан өнүккөн. Соода тармагынын жакшы өнүгүшүнө байла-ныштуу, капиталисттик коомдо чет тилин билүү абдан маанилүү болгон.

Өзгөчө, чет тилинде эркин сүйлөгөн адамдар абдан зарыл боло баштаган.

Ушуга байланыштуу, чет тилдерди окутуунун сапаты жогорулаган. Жого-руда айтылган методдор аркылуу чет тили өз деңгээлинде өздөштүрүлө албагандыктан табигый метод, түз метод жана кыйыр метод сыяктуу методдор пайда болгон.

Табигый метод – бул методдун чет тилин окутуунун усулу курсунун теориясынын өнүгүшүнө чоң таасир тийгизген.

Табигый метод чет тилдерин оозеки түрдө үйрөнүүнү сунуш кылган.

Бул метод аркылуу окуучулар чет тилинде сүйлөгөндү, жазганды, оку-ганды үйрөнүшкөн. Мында көбүнчө окутуучу менен окуучунун ортосун-дагы мамилеге басым коюлган. Бул методдун өкүлдөрүнүн ою боюнча,

чет тили окуучуну өз тилиндей (эне тилиндей) курчап турушу керек деген.

Качан гана чет тили баланы өз эне тилиндей курчап турса, бала ошол чет тилди өз эне тилиндей кабыл алат деп эсептешкен.

Табигый методду негиздөөчүлөр окуучунун оозеки кебин өрчүтүү керек деген. Бул методго өз салымын көбүрөөк кошкон М. Берлиц төмөн-кү жобону иштеп чыккан:

Биринчиден, чет тилин окутууда эне тилинин катышпоосу;

Сүйлөшүүдө сөздөр жана сүйлөмдөр түздөн-түз эне тилине которул-бастан, көргөзмө куралдардын жардамы менен, контекстке таянуу менен которулушуна талап коюлган.

Экинчиден, жаңы материалдын оозеки түрдө гана берилүүсү;

Үчүнчүдөн, иш-аракеттин негизги формасы катары мугалим жана окуучунун ортосунда түзүлүүчү диалогдордун болушу, себеби ал окуучу-нун активдүүлүгүн жогорулатып, табигый шартка жакындаштырат деп белгилейт.

М. Берлиц жогорудагы жоболорду колдонуу менен, окуучулардын активдүүлүгүн жогорулатуу максатында лексиканын үстүнөн иштөө ыкмаларын иштеп чыккан. Анын иштеринин биринде сүрөт менен иштөө, синоним жана антоним сөздөр менен иштөө көнүгүүлөрүнүн түрлөрү жазылган.

Түз метод – табигый методдун негизинде пайда болгон метод. Не-гизги өкүлдөрү – П. Пасси, О. Есперсен, Г. Суит, Б. Эггерт. Мында чет тилдерди оозеки түрүндө окутууга басым жасалат, ал теориялык жактан көбүрөөк өнүккөн. Ал эми «табигый» метод практикалык жактан өнүккөн. Түз методдун негизги максаты оозеки кепти өстүрүү болуп саналган, би-рок бул методдун өкүлдөрү бул ойду колдошкон эмес. Алар окулуп жат-кан тилдин элинин маданиятын билүү максатында класста жана класстан сырткаркы окууну киргизген жана ал жогорку этапта иштелиши керек дешкен. Ал эми окутуунун баштапкы жана ортонку этабында оозеки кепке гана көңүл бөлүнгөн. Муну менен катар табигый жана түз методдордун кемчиликтери да болгон. Биринчиден, бул методдун өкүлдөрү оозеки кеп менен ой жүгүртүү-нүн ортосундагы байланышка туура эмес маани беришкен жана аларды эки башка карашкан. Алардын ою боюнча, адамдар өзүлөрүнүн кабыл алуусунун жана эске тутуусунун негизинде гана чет тилдерди окуй алы-шат дешет, бирок тил ой жүгүртүүнүн негизинде гана өнүгөт. Экинчиден, эне тилин окутуу процессинен таптакыр алып салышкан. Ошондуктан мугалимдин ар кандай аракетине карабас-тан, окуучулар өзүлөрүнүн аң-сезиминде эне тили менен окулуп жаткан тилдердин ортосунда байланыш түзө беришет

Бул метод чет тилдерди оозеки түрдө окутууну көздөгөндүктөн, алар

грамматиканы оозеки кепти өнүктүрүүнүн негизги жолу катары карашкан. Башка методдор сыяктуу эле бул методдун да айрым кемчилик-тери болгон. Алар төмөнкүлөр:

1. «Түз» методдун өкүлдөрү кеп менен ой жүгүртүүнүн байланышта-рын туура эмес түшүндүргөн. Алардын ою боюнча, адамдар өзүлөрүнүн

кабыл алуусунун жана эске тутуусунун негизинде гана чет тилдерди окуй алышат деген, бирок тил ой жүгүртүүнүн негизинде гана өнүгөт.

2. Бул методду колдонгон окумуштуулар чет тилди үйрөнүү үчүн эне тилинди унут деген, бирок биз кандайдыр бир чет тилин үйрөнүүдө өз эне тилибизди чанууга акыбыз жок.

Ошондуктан чет тили сабагы Американын жана Европанын

орто мектептеринде окутула баштаган. Бул болсо окутуунун жаңы мето-дун иштеп чыгууну талап кылган. Андыктан «Кыйыр методду» ойлоп та-бышкан. Кыйыр метод өз ичинен (ре) продуктивдүү жана рецептивдүү деп

бөлүнгөн.

(Ре) продуктивдүү методдун негиздөөчүсү болуп Г. Пальмер эсепте-лет. Бул методду түзүүдө ал улуу тилчи жана социолог Ф. ДЕ Соссюрдун окууларына таянган. Бул метод башка методдордон окутуунун баштапкы этабы менен айырмаланган жана анда окуу куралдарына өзгөчө көңүл бу-рулган. Эң биринчи жолу Г. Пальмер чет тилди окутуунун усулу курсуна тийиштүү окуу китебин жазып чыккан. Кыйыр метод башка методдордон чет тилдеринин грамматикасынын структурасын ачык көрсөткөндүгү ме-нен айырмаланат. XX кылымдын 20-жылдарында бул метод оозеки түрдө окутула баштайт. «Кыйыр метод» өзүнө аудиолингвистикалык жана аудиовизуалдык деген түшүнүктөрдү камтыйт.

Аудиолингвистикалык түшүнүктөр. Бул түшүнүк боюнча чет тил-дердин фонетикасы алгачкы жарым жылдыкта окутулган. Буга тыбыштар-дын айтылышы, сөздөрдүн окулушу жана башка ушул сыяктуу нерселер кирген. Г. Пальмердин ою боюнча, чет тилдердин фонетикасын оозеки түрдө гана окуу керек. Ошону менен бирге, ал чет тилин окутууда окуу-чулардын активдүү жана пассивдүү иштерине көңүл бурган. Г. Пальмер окуучулардын активдүүлүгүнө алардын чет тилинде эркин сүйлөөсү менен жазуусун көрсөткөн. Ал эми пассивдүү ишине окуучулардын чет тилиндеги материал-дарды окуй жана уга билүүсүн киргизген. Мындан тышкары, Г. Пальмер тилдин лексикалык составын төрт группага бөлөт. Алар:

1. Сүйлөмдөрдө грамматикалык функцияларды аткара турган сөздөр.

Буга байламталар, предлогдор, артиклдер кирген.

2. Сүйлөмдөгү сөздөрдү бири-бири менен байланыштырган сөздөр.

Буга толуктоочтордун түрлөрү, to do сыяктуу этиштик формалар кирген.

3. Some, any, too, either, yet, still деген сөздөр.

4. Предметтерди жана ар кандай иш-аракеттерди билдирген сөздөр

кирген. Бул сөздөр дайыма бири-бири менен байланышып, көптөгөн маани-лүү сүйлөмдөрдү жана тексттерди түзүшөт.

Бул түшүнүктөргө сабактардын ар кандай видеофильмдердин жар-дамы менен окутулушу кирет. Мисалга алсак, диалогдор видеофильм

менен көрсөтүлөт. Мында диалогдор менен иштөөнү төмөнкүдөй төрт этапка бөлүп карашкан:

1. **Материалдарды презентациялоо.** Мында окуучуларга видеофильм

эки жолу көрсөтүлөт. Алгач окуучулар видеофильмди үнү жок, андан кийин үнү менен көрөт.

2. **Түшүндүрүү** – видеофильм кайрадан көрсөтүлөт, андан соң мугалим окуучулардын диалогду түшүнгөндүгүн билиш үчүн, аларга бир нече суроолорду берет. Эгер окуучулар диалогду түшүнбөсө, мугалим аларга түшүндүрөт.

3. **Кайталоо** – мында видеофильм бир нече жолу көрсөтүлөт, анткени окуучулар диалогдогу сөздөрдүн айтылышын, сүйлөмдөрдүн түзүлүшүн эске тутуп калышы зарыл. Мында аудиоматериалдар дагы пайдаланылат.

4. **Активдештирүү** – мында окуучулар диалогду ролдорго бөлүп, кыймыл-аракеттердин коштоосу аркылуу көрсөтүшөт.

Чет тилдерди окутуудагы рецептивдүү методдор.

1. Мугалим китептеги ар кандай жаңы сөздөрдү окуп берет, окуучулар аны кайталап, алардын котормосун жазып, берилген бардык сөздөрдү ичинен окушат.

2. Окуучулар тексттерди өз алдынча окуп, берилген суроолорго жоопту тез табууга аракет кылган.

3. Берилген жоопторду мугалим текшерип, түшүнбөй калган жерлерди түшүндүрүп берген.

4. Тексттерге карата көнүгүүлөрдү аткарышкан.

5. Окуучулар текстти окуп, түшүнгөндөрүн кайрадан айтып берген.

М. Уэст чет тилди окутуунун усулу курсуна чоң салым кошкон. Ал чет тилдерди жекече окутуу системасын биринчи жолу ойлоп тапкан.

Аралаш метод – XX кылымда пайда болгон метод болуп саналат.

Анын негиздөөчүлөрү грамматиканы которуу методу менен түз методду Бириктиришкен. Методдо чет тилинин грамматикасы, фонетикасы, морфологиясы каралып, азыркы күндө чет тилин окутууда пайдаланып келе жатат.

Аралаш метод башка методдордон төмөнкүлөрү менен айырма-ланган:

1. Аралаш метод колдонулганда, окуу процессинде, сөзсүз түрдө, эне тили колдонулушу керек деп айтышкан.

2. Грамматикага болгон мамилеси боюнча да айырмаланат. Грамматика – чет тилдерди үйрөнүүнүн негизги жолу деп эсептешет.

3. Окуу иш-аракетинин ролу жана орду белгиленген. Чет тилди окутуу процессиндеги окуу иш-аракетине көңүл бурулган. Окуу иш-аракетине көңүл баштапкы этапта бөлүнүшү сунушталган.

5. ЧЕТ ТИЛИН ОКУТУУ МЕТОДИКАСЫНЫН БАШКА ИЛИМДЕР МЕНЕН БОЛГОН БАЙЛАНЫШЫ

Чет тилди окутуунун усулу өз алдынча илим катары эсептелип, педагогика, психология, лингвистика, социология, аймак таануу илимдери

менен байланышка ээ. Калган илимдер методика менен кыйыр түрдө байланышат.

Педагогика менен болгон байланышы. Методика педагогика илими менен тыгыз байланышта жана педагогика илиминин бир тармагы

катары каралат, б. а. жеке дидактика болуп саналат. Дидактика – бардык

сабактарды окутуунун теориясы. Ал эми жеке дидактика кандайдыр бир конкреттүү сабактарды окутуунун негизги эрежеси катары колдонулат.

Педагогиканын принциптери, окутуу процесси жана анын мыйзам ченемдүүлүктөрү, методдору, окутууну уюштуруу формасы сыяктуу түшүнүк-төрдү методика өзүнө камтыйт. Педагогиканын өзүнүн категориялары бар

жана анын негизгилерине төмөнкүлөр кирет:

1. Окутуу;
2. Билим берүү;
3. Тарбия берүү;
4. Үйрөтүү;
5. Өркүндөтүү;
6. Өздөштүрүү.

Бул категориялар методика илиминде да негизгилерден болуп сана-лат, бирок көптөгөн педагогикалык түшүнүктөр жаны мазмунда берилет.

Мисалы: 1) көргөзмөлүүлүк, 2) аң-сезимдүүлүк, 3) жеткиликтүүлүк, 4) алынчалуулук сыяктуу жалпы дидактикалык принциптер менен катар методикада төмөнкү принциптер колдонулат:

1. Коммуникативдүүлүк принциби;
2. Окутуунун оозеки принциби;
3. Эне тилине таянуу принциби.

Методика жана психология – методика менен негизги байланыш-тагы дагы бир илим болуп психология саналат. Психология адамдардын

аң-сезиминин өркүндөөсүнүн жана калыптанышынын мыйзам ченемдүү-лүгүн ачып берет. Психология илиминен методика илими тилди үйрөнүү-нүн өзгөчөлүгү, окуучунун жеке психологиялык өзгөчөлүгү тууралуу маа-лыматты алган. Психология тилди үйрөнүүгө болгон кызыгуунун себеп-тери (мотив), окутуудагы эске тутуунун түрлөрү жана ролдору сыяктуу

түшүнүктөрдү берет.

Мотив деген эмнени билдирет? **Мотив** – бул адамдын канааттануусу менен байланышкан ишкердүүлүккө болгон аракет. Тил сабактарында мо-тив аң-сезимдүү жана аң-сезимсиз болушу мүмкүн. Иш-аракеттин негизги

мотивдерине: кызыгуу, далалаттануу, ишендирүү кирет.

Мотивацияга таасир берүүчү кошумча фактор катары төмөнкүлөр саналат: 1) сабакта колдонулуучу материалдын кызыктуулугу 2) методи-калык ыкмалар 3) психологиялык шарт 4) окутуучунун окуучулар менен

мамиле түзө алышы ж. б. Методиканын психология менен болгон байла-нышы жалпы жана курактык психологияда көп байкалат. Бул учурда пси-хология башка илимдер менен байланышта болуп, психоллингвистика

жана педагогикалык психология пайда болгон.

Психоллингвистика – тил системасы менен катышта болгон кептин пайда болуусун, кабыл алуу процессин изилдөөчү комплекстүү илимий дисциплина.

Педагогикалык психология – психологиянын жетишкендиктерин

колдонуу менен билим алуу жана тарбия алуу шартында адамдын өнүгүп өсүш, мыйзам ченемдүүлүгүн изилдейт.

Педагогикалык психоло-гиянын үч багыты бар:

1. Окуунун психологиясы – окуучунун иш-аракети;
2. Окутуучу мугалимдин эмгек психологиясы;
3. Тарбия берүүнүн психологиясы.

Методика жана лингвистика – методиканын үчүнчү негизги (базис-тик) байланышы болуп лингвистика же тил илими саналат. Бул илим –

тилдин түзүлүшү жана функциясынын жалпы мыйзамченемдүүлүгү жөнүндөгү илим. Ал эми методика илиминин предмети тилге үйрөтүү болуп

саналат б. а. лингвистика илиминин объектиси болуп саналган көрүнүш.

Лингвистиканы окутуу, биринчиден, фонетика, лексика, грамматика, графика, орфография аспектилеринде; экинчиден, сүйлөмдүн моделдери-нин диалог, монолог, полилог, дискурстук структураларында; үчүнчүдөн,

кептин илимий, публицистикалык, официалдуу, оозеки кептик стилде-ринде ишке ашат.

Методика үчүн негизги маселе катары негизги лингвистикалык түшү-нүктөр болгон: тил-кеп – кептик иш-аракет деген түшүнүктөрдүн орто-сундагы айырмачылыктарды тактоо кирет. Лингвистиканын жогорудагы

аталган түшүнүктөрүн колдонуу методисттер үчүн, биринчиден, окутуу-нун мазмунун тактоого, б. а. тил-кеп – кептик иш-аракетти тактоого жар-дам берет. Ал өзүнө а) тилдин бирдигин (фонема, морфема, сөз, сүйлөм),

б) кептин бирдигин (сүйлөм, текст), в) кептик иш-аракеттин бирдигин (диалогдук жана монологдук формадагы текст) камтыйт.

Экинчиден, окутуунун мазмунун өздөштүрүүнүн жүрүшүндө үйрө-нүүнүн объектисин (билим, билгичтик, көндүм) белгилеп кетүү болуп саналат.

Лингвоаймак таа-нуу адегенде методиканын областы катары каралган.

Анын негизги эки проблемасы бар:

1. Лингвистикалык – ал тилдик бирдиктин анализин камтыйт;
2. Методикалык – изилденип жаткан тилге мүнөздүү улуттук маданий мазмундагы бирдиктерди киргизүүнүн, бышыктоонун жана активдешти-рүүнүн ыкмаларын камтыйт.

6. ЧЕТ ТИЛИН ОКУТУУДАГЫ МОТИВАЦИЯНЫН РОЛУ

Иш-аракеттин аткарылышы жана анын жыйынтыгы индивиддин та-лаптарынан, кызыгуусунан, анын мотивациясынан көз каранды болот.

Мотивациянын өзү кандайдыр бир максатка жетүү үчүн каражаттарды жана ыкмаларды тандап алып колдонуу менен, максаттуу иш-аракетти көздөйт.

И. А. Зимняянын айтуусу боюнча, мотивация бул – адамдын ар кан-дай иш-аракетинин (мейли эмгек болобу, баарлашубу же таануубу) баш-тоочу механизми. Мотивация сезилип туруучу, реалдуу жана этаптуу

жыйынтыктоочу жетишкендиктерди колдоп жана дем берип турат. Ар бир

сабактын мотивация маселеси бар жана окуу куралдарында сабактын өз-гөчөлүгүн эске алуу менен, аны өркүндөтүү жана кызыктыруу жолдору

жазылган. Ошолордун ичинен чет тилин окутуунун мотивациясы орчун-дуу проблемалардын бири болуп кала берет.

Мотивация проблемасын изилдеген окумуштуулар окуучулардын мотивациясы алардын классы жогорулаган сайын же жашы өскөн сайын тө-мөндөгөнүн көрсөтүшкөн. Окуучулардын кызыкчылыгы чет тилин окуп

баштардын алдында абдан күчтүү болуп, алардын чет тилинде сүйлөөгө, өздөрүнүн ой-пикирлерин билдирүүгө, чет тилиндеги ырларды ырдоого ынтызар экендиги байкалат. Алар ошол үйрөнүп жаткан тилде жоро-жол- доштору менен сүйлөшкөндү, ырдаганды, окуганды жана ошол тилдин

эли-жери жөнүндө билгиси келишет. Көпчүлүк окуучулар чет тилин үй-рөнүүдө өзүлөрүн укмуштай дүйнөгө келгендей сезишет. Мен кыргыз тилинде сүйлөйм, эми мен чет тилинде дагы сүйлөй алам деген ойлору да

болот. Негизинен, бардык окуучуларда чет тилинде сүйлөө, ошол тилди үйрөнүү деген каалоо, башкача айтканда, мотивация пайда болот. Ошен-тип, окуу процесси башталганда, алардын көпчүлүгүнүн каалоосу жоголо

баштайт, себеби процесс талыкпас эмгекти талап кылып, анын негизинде окуучулар көптөгөн кыйынчылыктарга кезигишет. Эгерде жетишкендик болбосо, анда мотивация өчөт, басаңдайт.

Окуучулардын сабакка болгон кызыгуусун кантип сактап калышыбыз керек?

Бул проблеманы окутуудагы төмөнкү 3 компонентти тең салмакта кароо менен чече алабыз:

1. Окуучунун ишмердүүлүгү;
2. Окуу каражаттары;
3. Окутуучунун ишмердүүлүгү.

Окуучулар өзүлөрүнүн ишинде кандайдыр бир жетишкендиктерге жетүү аркылуу канааттанууну сезе баштайт.

Мотивация – бул окуучунун субъективдүү дүйнөсү, ал өзүнүн тала-бын түшүнө билүү менен тастыкталат. Чет тилин окутууда окуучулардын

мотивациясын төмөн түшүрбөй, жогорулатуу мүмкүнчүлүгү бар. Ал окуучунун тилге болгон кызыгуусунун негизинде ишке ашат жана окуучу

өзүнүн кызыгуусун ойготуп, тилди үйрөнүү процессинин татаалдыгын тү-шүнө билип, ага жараша өзүнө талап коё алышы керек. Ал эми мугалим

ошол окуучунун кызыкчылыгын ойготуш үчүн жөн гана түрткү берип турат.

Окумуштуулар адам чет тилин ички жана сырткы мотивациясынын таасиринде окуйт дешкен.

1. Коомдун талаптары менен коштолгон мотивдердин негизи атка-рылса, аны сырткы мотивация дейбиз. Ал өз ичинен: кеңири коомдук мотивация, тар маанидеги мотивация деп бөлүнөт.

2. Адамды кызыктыруучу мотивациялык сферага иш-аракеттердин

мүнөздөрү да таасир берет. Аны ички мотивация дейбиз. Сырткы мотивация сыяктуу эле, ички мотивациянын да оң жана терс жактары бар.

3. Мотивациянын дагы бир түрү болуп алыскы (дистанттык) жана жакынкы (актуалдуу) деп бөлүнүшү саналат.

Сабак учурунда ойнотуу дагы чет тилинде сүйлөштүрүүгө түрткү берип, жыйынтыктуу жетишкендикке алып келет.

1. Азыркы убактагы окутууда мугалим окуучуга үйрөнүп жаткан тилдин канчалык деңгээде маанилүү экендигин түшүндүрүү менен, окуучулардын активдүүлүк мотивациясын ойгото алышы талап кылынат.

2. Ал аткарыла турган тапшырманы реалдуу турмушка көбүрөөк жа-кындаштырып берүүсү керек.

3. Мугалим окуучуларга тапшырма берүүнүн алдында аны кандай аткарыны түшүндүрүп берүүсү зарыл. Эгерде берилген тапшырманы кандай аткаруу керек экендиги түшүнүктүү болбосо, анда окуучулардын кызыкчылыгы төмөндөйт. Себеби, тапшырманы кантип аткаруу керек-тигин толук түшүнбөй турса, аны аткарып келерине кепилдик деле берил-бейт. Баарынан мурда, тапшырманы кантип, кандай жол менен

аткарылышы так, түшүнүктүү берилиши керек: жазуу, оозеки, же окуу тү-рүндөбү, мугалим эң негизгисин айтып, илимий тилде эмес, окуучуларга

жеткиликтүү тилде түшүндүрүүсү зарыл.

4. Сабак туура уюштурулуп, коммуникацияга көбүрөөк көңүл бөлү-нөт. Сабактын структурасы төмөнкү деңгээлди сакташы зарыл.

Presenting (5 мүнөт)

Practice (15 мүнөт)

Producing (25 мүнөт)

Жогоруда көрсөтүлгөндөй, сабак учурунда жаңы теманы түшүндүрүү

5 мүнөттүк убакытты гана алыш керек. Андан соң окуучулар менен ал теманы бышыктап, көнүгүүлөрдүн түрлөрүн жасоого 15 мүнөт убакыт бөлүү сунушталат. Ал эми калган 25 мүнөт убакытты окуучулардын өтү-лүп жаткан теманы колдонуу менен, өз алдынча иштөөсүнө сарпталышы

жакшы жыйынтыктарды алып келет. Б. а., окуучулардын сабактын көпчүлүк учурун сүйлөшүү менен өткөрүүсү алардын коммуникациялык жөн-дөмдүүлүгүн өркүндөтөт.

5. Тапшырма ошол окуучунун жаш өзгөчөлүгүнө жана деңгээлине жараша берилет.

Сабак учурунда мугалим окуучуларды дүйнөдөгү актуалдуу болуп жаткан нерселер менен байланыштырып, кызыктырса болот.

Эгер мугалим сабакты окуучуларга таанымал болгон фактылар менен байланыштырып өтсө, сабак жанданып, өз максатына жетери шексиз.

6. Экинчиден, өтүлгөн сабактарды бири-бири менен байланыштырып жана бир дисциплина менен экинчи дисциплинаны байланыштуу кылып өтүү максатка ылайыктуу.

Окуучунун коммуникативдик мотивациясын сактап калуу үчүн са-бакты кандай уюштуруу керек?

«Азыркы убакта сабак кандай типте болушу керек?» – деген суроого изилдөөчүлөр бир чечимге келүүчү жооп таба элек. Бирок алар ар бир сабакта кандай гана тема өтүлбөсүн, пикирлешүүгө убакыт, сөзсүз түрдө, бөлүнүшү керек деген ойдо болушат.

Чет тилчи мугалимдин кесиптик жактан өнүккөндүгү анын сабакта ар кандай ыкмаларды колдонуусу жана пикирлешүүгө стимул берүүсү менен далилденет. Мунун жардамы менен ал кандай гана тема болбосун, аны коммуникативдик багытта уюштура алат, жөнөкөй нерселерди чындыкка байланыштырып, пикирлешүүгө ситуация түзө алат. Ал гана эмес, мындай мугалим класска кирери менен окуучуларды чет тилинде сүйлөштүрүүгө аракет кылат. Ал бир эле учурда өнөктөш жана уюштуруучу боло алат.

Мисалы, топтун ар бир мүчөсү аткарылып жаткан иш-аракетке актив-дүү катышуусу үчүн ар бирине тиешелүү ролдорду бөлүп берүү керек.

Окуучулар аткара турган иштин мүнөзүнө жараша ролдорго бөлүнүп жана алардын аткара турган милдети түшүндүрүлүп берилет. Төмөндө топтук иштин аткарууда колдонулуучу ролдорду мисал катары белгилейбиз.

1. Убакытты өлчөөчү адам (Timekeeper), ишти берилген мөөнөттө аякташын көзөмөлдөйт.
2. Жарчы (Reader), тексти же суроону топток окуп берүүчү адам.
3. Секретарь (Secretary), топтун оюн кагаз бетине түшүрөт.
4. Лидер (Leader), топтун бардык мүчөсү ишке катышып жатканын жана алар кезек менен сүйлөп, же суроого жооп берип жатканын көзөмөлдөйт.
5. Спикер (Speaker), топтун идеясын класска алып чыгат.
6. Тыңчы (Spy), башка топтор эмне кылып жатканын карап, өзүнүн тобуна билдирип турат.

Сабакты кантип баштоо керек? Мугалим сабакты пикирлешүү көнү-гүүлөрү менен, б. а., класстагы нөөмөтчү менен аба ырайы же класстагы

абал ж. б. жөнүндө сүйлөшүүлөр менен баштоого болот. Бирок бул кыр-даалды окшош эмес, ар түрдүү кылуу мугалимдин фантазиялык иш-ара-кети болуп саналат (мисалы, мугалим терезени карап туруп: «Жаан, элдин

баары жылуу кийинип, кол чатыр көтөрүп кетип бара жатышат. Ал эми мен жаан жаап жатканда, сейилдеп басканды жакшы көрөм. Абасы таза...» Андан ары мугалим окуучуга: «Сен ушундай аба ырайында эмне кылганды жакшы көрөсүң?» – деп суроо узатса болот. Башка окуучуларга да ушул эле суроо менен кайрылып, ушул сыяктуу кырдаал түзүү менен, мугалим пикирлешүү атмосферасын түзүп, окуучуларды аба ырайы туу-ралуу кененирээк сүйлөшүүгө үйрөтөт).

Сабактын аяктоосуна да көп көңүл бөлүнүүсү керек, себеби сабак кандай маанай менен аяктаса, балдар кийинки сабакка ошондой маанай менен келишет.

Текшерүү үчүн суроолор жана тапшырмалар:

1. Ички мотивация тууралуу айтып бергиле.

2. Сырткы мотивация тууралуу айтып бергиле.
3. Окуучулардын англис тилине болгон мотивациясын өркүндөтүүчү 5 көнүгүү даярдагыла.

7. ЧЕТ ТИЛИН ОКУТУУНУН МАКСАТТАРЫ

Тилге окутуунун максаты – тилди өздөштүрүүдөгү алдын-ала план-даштырылган ар кандай ыкмалардын, методдордун жана окутуунун кара-жатынын жардамы менен ишке ашуучу иш-аракеттин жыйындысы.

Окутуунун максаты коомдун талабы менен шайкеш болуусу ошондой эле, учурдагы окутуунун конкреттүү шарттарында окуучулардын өздөш-түрүүсү үчүн реалдуу болуусу керек. Ал окутуунун компоненти катары

окутуунун мазмунуна, методуна, каражатына таасирин тийгизип турат.

Методикада окутуунун төмөнкү максаттары белгиленип келет: прак-тикалык, жалпы билим берүүчүлүк, тарбия берүүчүлүк, өнүктүрүүчүлүк.

Кийинки жарык көргөн эмгектерде стратегиялык (глобалдуу) максат бел-гиленип жүрөт. Ал коомдун окуучуга карата социалдык буйрутмасы жана

заказы, талабы менен түшүндүрүлөт.

Стратегиялык максаттын талабы болуп окутуу процессинде экинчи тилдик инсанды калыптандыруу саналат. Маектешүү процессинде тилдин каражаттары аркылуу курчап турган дүйнөнү (дүйнө картинасын) сүрөт-төй билүүсү жана ал дүйнөдө кандайдыр бир максаттарга жете билүүсү болуп саналат.

Тилдик инсан тилди алып жүрүүчү болуп саналса, экинчи тилдик ин-сан ал үчүн чет тили болуп саналган тилди алып жүрөт. Экинчи тилдик

инсандын структурасын 3 деңгээлде белгилеп кетебиз:

1. **Вербалдуу-системалык** – тилдин системасын билүү жана аны маек-тешүүнүн ар кандай кырдаалдарында колдоно алуу жөндөмдүүлүгү;

2. **Когнитивдүү** – дүйнөнүн картинасында камтылчу түшүнүктөрдү, идеяларды, көрүнүштөрдү билүү;

3. **Прагматикалык** – өзүнүн максаттарын, мотивдерин, кызыкчылык-тарын, баалоосун кептик иш-аракет процессинде ишке ашыра билүү.

Мугалим окутуунун белгилүү бир мезгил аралыгында окуу процесси-нин аяктоочу, жыйынтыктоочу максатын так көрө билүүсү, коюлган мак-сатынын негизинде колдонулуучу методдорун, ыкмаларды окутуунун

каражаттарын тандай алуусу керек.

Предметтик милдет – тилдик жана кептик материалдардын жардамы менен предметтик мазмун кептик маектешүүдө берилиши керек. Бул учурда пландаштырып жаткан кептик актынын негизине сфера, тема, маектешүү кырдаалы, коммуникативдүү интенция кирет.

Маектешүүнүн сферасы катары төмөнкүлөр белгиленет:

- а) социалдык-тиричиликтик (турмуш-тиричиликке керектүү талап-тар);
- б) окуу (окуу процессине керектүү талаптар);
- в) кесиптик өндүрүштүк (кесиптик ишмердүүлүктөрдөгү талаптар);

г) коомдук маданий (адабият жана искусство чыгармаларын, музей-лер боюнча ой-пикирлерди талкуулоодогу эстетикалык жана таа-нуучулук талаптар);

д) расмий-иштикүү (администрация, мамлекеттик мекемелердин өкүлдөрү менен маектешүү процессинде коомдук-нравалык маселе-лерди чечүүдөгү талаптар).

Маектешүүнүн темасына төмөнкүлөр кирет:

а) сүйлөп жаткан адам үчүн актуалдуу болгон, анын өздүк кызыкчылык чөйрөсүндөгү тема (адам жана анын жеке жашоосу, иши, ке-сиби, билими, тарбиясы, бош убакыты, кызыкчылыгы);

б) коомдук маданий мүнөздөгү темалар (адам жана коом, адам жана саясат, адам жана илим, адам жана искусство, адам жана эконо-мика);

в) жалпы гуманисттик проблемадагы темалар (адам жана жараты-лыш, адамдын руханий өсүшү);

г) кесиптик багыттагы темалар (окуучу окуу иш-аракетинин субъектиси катары, мугалим окутуучулук иш-аракеттин субъектиси ка-тары ар кандай билим берүүчүлүк системадагы педагогикалык иш-аракеттер, окутуунун жаңы технологиялары).

Коммуникативдик интенция максатынын алкагына сүйлөп жаткан адамдын өзүнүн кептик актысын ишке ашыруусу кирет. Интенция – бул (латын intentio-далалат) аң-сезимдин, ой-жүгүртүүнүн кандайдыр бир предметке карай багытталышы болуп саналат, анын негизинде каалоо, эңсөө жатат.

8. ЧЕТ ТИЛИН ОКУТУУНУН МАЗМУНУ

Түзүлүшү:

Окутуунун мазмуну мугалим окуучуларга үйрөтө турган нерселердин бардыгын, о. э. окуучу үйрөнө турчу нерселердин бардыгын камтыган түшүнүк деп билебиз. Тил жана тилдик эмес дисциплиналар-дын мазмунунун ортосунда чоң айырмачылык бар.

Тилге үйрөтүүнүн эң негизги максаты сүйлөшүп жаткан кырдаал-дарда тилди практикалык жактан колдоно алуу жөндөмдүүлүгүн калып-тандыруу болгондуктан, окутуунун мазмуну кептик иш-аракеттин

процессуалдык жана предметтик жактарын ишке ашыруучу жана түзүүчү төмөнкү шарттар менен көргөзүлөт:

а) маектешүүнүн каражатын (фонетикалык, лексикалык, грамматика-лык, аймактаануучулук, тилдик аймактаануучулук) колдоно билүү;

б) маектешүү процесси учурунда кайсы кептик каражаттарды колдо-нуу керек экендигин билүү;

в) окутуу процессинде калыптануучу жана маектешүү каражаты катары тилди колдоно алуу мүмкүнчүлүгүн түзүүчү билгичтик жана көндүмгө ээ болуу;

г) окутуунун мазмуну ишке ашырылчу чөйрө, тема, маектешүүнүн кырдаалына катыша алуу;

д) окутуунун мазмунунун материалдык негизин түзүүчү маданият

тууралуу билимге ээ болуу.

Окутуунун мазмуну туруктуу эмес. Ал мамлекеттик стандарт, оку-туунун программасынын негизинде такталып турат жана окутуунун мак-саты менен этабынан көз каранды.

Окутуунун мазмуну: Сабакты окутуунун мазмуну жана аны өздөш-түрүү түшүнүгүнө мугалим жана окуучу катышат. Окутуунун мазмуну

логикалык түрдө 3 подсистемада көргөзүлөт: а) окутуунун объектиси, б) өздөштүрүүнүн объектиси, в) окутуунун жыйынтыгы (teaching, learning, competence).

Окутуунун (өздөштүрүүнүн) объектиси: тил – билим. Тил – бул ойду, сезимди, каалоону билдирүүчү каражат. Тил фонетикалык, лексикалык, грамматикалык каражаттардын белги менен берилген системасы. Тил адамдардын ортосунда маектешүү каражатынын кызматын аткарат. Тил-ди өздөштүрүү – тилдин системасын (тилдик материалды) өздөштүрүү жана тилдик бирдиктерди маектешүү процессинде колдонуу болуп са-налат.

Тилдин үндүк бирдиги (фонема, фонетикалык сөз, кептик акт, фонетикалык фраза), ошондой эле тилдик бирдиги (морфема, сөз, сөз айкашы, сүйлөм) болушу мүмкүн.

Окуучулардын окуу этабына жана контингентине жараша лексика-лык, грамматикалык, фонетикалык, аймактаануучулук минимумдар бар.

Тилди өздөштүрүүнүн элементардык (баштапкы) этабында окутуунун мазмуну төмөнкүлөрдү камтыйт:

Кептин графикалык жагы – алфавит, графика, орфоэпия, окуунун эрежелери жана техникасы.

Кептин айтылышы – так айтуу, тыбыштарды айрым таануу, басым-ды туура коюу, интонация.

Кептин лексикалык жагы – күнүмдүк жана коомдук маданий чөйрө-нү камтуучу лексикалык минимумду колдоно билүү.

Окутуунун (өздөштүрүүнүн) объектиси болуп маектеше алуу жөн-дөмдүүлүгү саналат. Кеп тилдин жардамы менен маектешүүнүн тарыхый

формасы болуп саналат. Кеп азыркы илимде 3 маанини билдирет:

а) маектешүү процесси;

б) ойду билдире алуу иш-аракетине жөндөмдүү болуу;

в) мындай иш-аракеттин жазуу түрүндөгү же оозеки түрүндөгү жы-йынтыгы.

Ошентип, окуучу менен мугалим тилге үйрөтүүнүн мазмунун түзүүчү

3 топтогу көрүнүш: тил, кеп, кептик иш-аракет менен иш алып барышат.

«Кеп – бул маектешүү процессинде тилдин жардамы менен атка-рылган жолдор жана түзүлгөн структура», – деп (И. Зимняя; 1991) белги-леген. Демек, кеп маектешүү процесси, кептик иш-аракет эмес, ал маек-тешүү процессинде ойду билдирүү жолу болуп саналат. Мындай жолдун

3 түрү бар:

1. Ички кеп;

2. Сырткы оозеки кеп;

3. Сырткы жазуу кеп.

Ички кептин 3 түрү бар:

1. Ичинен сүйлөө;
2. Өздүк ички кеп;
3. Ички программалаштыруу.

Шыктуулук же көндүм аткаруулардын жыйынтыгы автоматизм деңгээлине жеткен операция болуп саналат.

Чет тилин окутуунун усулунда көндүм – бул рецептивдүү же продуктивдүү процессте фонетикалык, лексикалык жана грамматикалык материалды автоматташтыруу деп түшүндүрүлөт.

Фонетикалык көндүм – кептин тыбыштык түзүлүшү, лексикалык-тилдик норма көз карашында лексикалык бирдикти туура тандоо, грамматикалык сөздөрдүн айкашын, синтагманы, сүйлөмдү туура түзүү болуп эсептелет.

Окутуунун (өздөштүрүүнүн) объектиси – кептик иш-аракетти колдоно алуу билгичтиги. Кептик иш-аракет – маектешүү процессинде тилдин жардамы менен маалыматты кабыл алуу жана берүү.

Практикалык багыттагы тил боюнча сабактарда кептик иш-аракеттер – окутуунун мазмунунун негизги компоненти. Кептик иш-аракеттин негизги жана жардамчы түрлөрү бар. Негизгиси продуктивдүү (сүйлөө, жазуу) жана рецептивдүү (аудирлөө, окуу) деген бөлүнүштөргө бөлүнөт. Кептик иш-аракеттин жардамчы түрү – мурун кабыл алынган маалыматты кайра айтып берүү, тексттин мазмунун түшүнүү, которуу ж. б.

Кептик иш-аракеттин рецептивдүү түрүнүн жыйындысы катары маалыматты кабыл алуу процессиндеги эске тутуу эсептелет. Кептик иш-аракеттин продуктивдүү түрүнүн жыйынтыгы катары айтып берүү, текст,

дискурс жүргүзүү каралат. Кептик иш-аракеттин предмети катары курчап турган дүйнөнүн предмети менен көрүнүштүн ортосундагы мамилени көргөзүп турчу ой саналат.

9. ЧЕТ ТИЛДЕРДИ ОКУТУУНУН КАРАЖАТТАРЫ.

ОКУУ КИТЕБИ ЖАНА ОКУУ-МЕТОДИКАЛЫК КОМПЛЕКС

Ар бир мугалим өзүнүн сабагын окуучуларга кызыктуу, көркөм жана таасирдүү өткөргүсү келсе, ал, сөзсүз түрдө, сабакка тиешелүү болгон окуу каражаттарын пайдаланат. Окуу каражаттары бул – окуу процессинин эң маанилүү бөлүгү. Ансыз бир да сабак өзүнүн алдына койгон максатына жетпейт. Окуучулардын сабакка жетишкендиктери да окуу каражаттарынын өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу болот.

Демек, чет тилдерге окутуунун каражаттары деп, окуу-тарбиялоо процессинде мугалим менен окуучунун алдына койгон максатына жетүү үчүн пайдаланган бардык окуу колдонмолорду айтабыз.

Чет тилдерди окутуунун каражаттары төмөндөгүдөй төрт аспект боюнча классификацияланат:

1. Окуу-тарбиялоо процессиндеги ролу боюнча – негизги жана жардамчы каражаттар деп экиге бөлүнөт;

2. Тиешелүүлүгү (адреси) боюнча – мугалимдин окуу каражаттары жана окуучунун окуу каражаттары деп экиге бөлүнөт;
3. Байланыш каналдары боюнча үчкө бөлүнөт – угуу, көрүү, угуу жана көрүү каражаттары;
4. Техникалык каражаттарды колдонуусу боюнча – техникалык жана техникалык эмес (салттуу).

Техникалык каражаттарга телевизор, компьютер, интерактивдик так-талар, мультимедиялык проекторлор ж. б. у. с. кирет.

Техникалык эмес каражаттарга сүрөттөр, плакаттар, таблицалар, деп-тер, китептер кирет.

Чет тилин окутуудагы окуу – методикалык комплекстерге окутуунун материалдык (техникалык жана техникалык эмес) базасы жана окуу тар-биялоо процессин иретке келтирүүгө жардам бере турган окуу програм-масы кирет. Бардык окуу каражаттары окутуунун методикалык комплекси

(ОМК) болуп саналат. Ал өз ичине үч негизги концентрди камтыйт. Алар бири-биринен окуу тарбиялоо процессине тийгизген таасири боюнча айырмаланат.

Биринчи концентр окуучулардын тил боюнча китебин жана мугалим-дин методикалык китебин камтыйт. Окуу-методикалык комплекстин эң маанилүү бөлүгү болуп окуучулардын чет тили боюнча китеби эсептелет.

Окуучулардын чет тили боюнча китебинин жардамы менен окуучу жана мугалим өздөрүнүн максаттарына жете алат. Бул китеп ар кандай текст-терди, көнүгүүлөрдү, таблицаларды жана өз алдынча иштөө тапшырмала-рын камтыйт. Ал төмөндөгүдөй талаптарга жооп бериш керек.

1. Системалуу жана компоненттүү болушу;
2. Окуу процессинин этаптарга бөлүнүп окутулушу;
3. Окуу материалдарынын жеткиликтүү болушу;
4. Эне тили эске алынышы.

Мугалимдин китеби ОМКнын экинчи негизги бөлүгүн түзөт. Бул китептин негизги максаты – окуу-тарбия процессин туура, иреттүү, түшү-нүктүү, таасирдүү жана кызыктуу өтүүгө ар кандай жардамдарды, б. а.

жолдомолорду берүү.

Экинчи концентр мугалимдин жана окуучунун окуу каражаттарынан тышкаркы көрсөтмө жана аудио-визуалдык куралдарды камтыйт. Көр-сөтмө куралдарга муляждар, оюнчуктар, плакаттар, таблицалар, карточка-лар жана сүрөттөр кирет. Аудио-визуалдык куралдарга видео жана аудио материалдар кирет.

Үчүнчү концентрде биринчи жана экинчи концентрлерде айтылган компоненттерден сырткары, окуучунун сабактан тышкаркы окуусуна ке-рек болгон кошумча окуу китептери, окуу материалдары жана газета-жур-налдар, интернет ресурстар кирет.

Таратылуучу материалдар – окуучулардын сабакка болгон актив-дүүлүгүн жогорулатуу үчүн мугалимдер тарабынан жасалган окутуу кара-жаттары болуп саналат.

10. ЧЕТ ТИЛДЕРДИ ОКУТУУНУН ПРИНЦИПТЕРИ

Бардык предметтерди окутууда дидактикалык принциптер колдонулат, анткени ал сабактын максаттарын, мазмунун жана методдорун аныктайт.

Окутуунун принциптерин 2 планда карасак болот.

1. Теориялык принциптер – сабактын ар бир бөлүгүн теориялык түрдө окуу жана изилдөө;

2. Практикалык принциптер – теориялык планда окулган бардык нерселерди, б. а. талаптарды, эрежелерди, колдонмолорду практикалык иште колдонуу.

Дидактикалык принциптер сабактардын өзгөчөлүгүнө жараша колдонулат. Чет тилдерди окутуунун методикасында дидактикалык принциптердин негизинде окумуштуулар төмөндөгүдөй төрт негизги принципти

көрсөтүшкөн. Алар: жалпы дидактикалык, жалпы методикалык, спецификалык жана атайын принциптер болгон. Бул принциптер мугалимге сабакты так, туура жана кызыктуу өтүүгө жардам берет. Биз булардын

ичинен чет тил сабагына эң маанилүү болгон принциптерин гана белги-лейбиз. Алар төмөнкүлөр:

1. Окуу-тарбия процессинде окуучунун өз алдынча ишин, б. а. өз алдынча окуусун өнүктүрөт. Окуучулардын чет тилин үйрөнүүдөгү мотивациясы дүйнө жүзүн таанып-билүү менен байланыштуу. Окуучу өзүн ар

тараптан калыптанып жаткан инсан катары карап, өзүн дайыма ар тараптан өнүктүрүп турушу максат.

2. Окуучунун окулуп жаткан предмет боюнча өз алдынча иши. Мугалим окуучуларды окутастан, алардын окушуна жардам бериши зарыл.

Автор мугалим окутуу процессинин бардык тармагын өзүнө албастан, окуучуларга берилген тема боюнча багыт гана берип, калганын окуучулардын өз алдынча ишине калтырыш керек деген.

Мугалим өзүнүн сабагында бул принципти колдонуш үчүн төмөндөгүдөй талаптарды билүүсү зарыл:

1. Окуу-тарбиялоо процессинде мугалим өзүн жетекчи жана уюштургуч адам катары сезүү. Ошондой эле окуучулардын өз алдынча окуусуна жардам берүү.

2. Окутулуп жаткан предмет окуучуларга жеткиликтүү болуш үчүн, окутуунун бардык ыкмаларын колдонуу.

3. Окуучуларды өзүнүн Мекенин, жаратылышын сүйүүгө, ошондой эле ар бир адамды, топту жана улутту сыйлоого тарбиялоо.

4. Окуучуларды маданияттуу сүйлөөгө, өзүн маданияттуу алып жүрүүсүнө, туура пикир алышууга тарбиялоо.

2. Коммуникативдик-багыттуулук принциби. Окутуу процессинин практикалык максатында колдонуучу эң негизги принциптин бири болуп саналат. Бул принцип окуучуларга оозеки (угуу, сүйлөө) жана жазуу

(окуу, жазуу) кепте пикир алышууну үйрөтөт. Сабак учурунда окуучулардын кебин өнүктүрүү үчүн, сөзсүз түрдө, кандайдыр бир тема берилет.

Тема – бул окуучуларга пикир алышууга жардам берген кандайдыр

бир мазмундуу алкак. Ал окуучуларга окуганга, пикир алышканга, жаз-ганга, сүйлөгөнгө жардам берет.

Коммуникативдик – багыттуулук принциби окуу-тарбиялоо процес-синин бардык этабында колдонулат. Бул принципти сабакта колдонууда

мугалимге төмөндөгүдөй талаптар коюлат:

1. Мугалим жаңы сөздөрдү, сөз айкаштарды же кандайдыр бир грам-матикалык структураны өткөндөн кийин, сөзсүз түрдө, ошол темага бай-ланыштуу пикир алышуу чөйрөсүн түзөт.

2. Жаңы өткөн материалдар окуучунун эсинде көпкө сакталыш үчүн аны бир нече ирет аларды кайталатат.

3. Оозеки кепте окуучуларды көбүрөөк сүйлөтүү керек. Оозеки кеп сүйлөөчү менен угуучунун активдүү ишмердүүлүгү болуп саналат.

4. Окуучулардын пикир алышуусун өнүктүрүүгө жардам берген кы-зыктуу, мазмундуу, пайдалуу маалыматтарды берүү жана чөйрөлөрдү, кырдаалдарды түзө билет.

5. Окутуунун дифференциялык жана интеграциялык принциби.

Окутуу процессинде оозеки (угуу жана сүйлөө) жана жазуу (окуу жана жазуу) көндүмдөрү чогуу колдонулат. Оозеки кеп окуу, жазуу жана сүй-лөө менен байланыштуу. Кептин бардык түрлөрүн бир бүтүн нерсе катары карап, аларды окуучунун коммуникативдүүлүк сапатын өнүктүрүү үчүн колдонулат.

Бул принципти колдонуу үчүн мугалимге төмөндөгүдөй сунуштар берилет:

1. Мугалим сабактын көп бөлүгүн чет тилинде өтүүсү зарыл. Муга-лимди окуучулар чет тилинде сүйлөгөн адам катары кабыл алышы керек.

2. Окуучулардын чет тилинде пикир алышуусу грамматикалык жак-тан туура, ар тараптуу жана кызыктуу болуусуна түрткү болуп туруу.

3. Окуучуларды чет тилинде окуганга үйрөтүү.

4. Окуучулардын оозеки кебин өнүктүрүү үчүн жазуу көндүмүн пай-даланууга үйрөтүү.

5. Эне тилди эске алуу принциби. Эне тили окуу иш-аракетинде маа-лыматты тандоодо, уюштурууда жана берүүдө эске алынат. Эне тилди

эске алуу эки планда, башкача айтканда, лингвистикалык жана психоло-гиялык планда каралат.

Лингвистикалык планда – жаңы лексикалык сөздөрдү окуучуларга берүүдө, аларды туура айтууга үйрөтүүдө жана жаңы грамматикалык тема өтүүдө эне тил эске алынат.

Психологиялык планда – окуучулардын кептик ишмердүүлүгүн оң-доодо, билгичтиктерин өнүктүрүүдө эне тили эске алынат.

Бул принципти колдонуу үчүн мугалим төмөндөгүдөй талаптарга жооп берүүсү талап кылынат:

1. Кандайдыр бир тема өтүүдө окуучуга жеткиликтүү болуш үчүн окутуунун бардык ыктарын колдонуу;

2. Мааниси жана пайдасы жок маалыматка убакытын көп сарпта-боосу;

3. Окуучуларды таблица, схемалар жана грамматикалык маалымда-малардын жардамы менен билим алууга үйрөтүү.

6. Активдүүлүк принциби. Чет тилдерди окутуунун методикасында активдүүлүктүн үч түрү бар: интеллектуалдык, эмоционалдык жана кеп-тик активдүүлүк.

Интеллектуалдык активдүүлүк, бул принцип ар кандай маанилүү, көйгөйлүү суроолорго жооп берүүдө, ар кандай мазмундагы тексттерди окууда пайда болот жана өнүгөт.

Эмоционалдык активдүүлүк окуучулар өзүлөрү жасаган иштерине канагаттанганда, окулуп жаткан предмет аларга жакканда пайда болот.

Бул учурда окуучулардын ички жана сырткы активдүүлүгү өнүгүп, аларга чет тилин бат жана туура үйрөнүүгө жардам берет. Эгерде окуучу окулуп жаткан предметке кызыкпаса, анда терс эмоция пайда болот жана ал окуучунун сабакка болгон кызыгуусу төмөндөйт. Бул учурда мугалим-дерге төмөндөгүдөй сунуштар берилет.

1. Окуучулардын интеллектуалдык активдүүлүгүн жогорулатуу үчүн ар кандай кызыктуу маалыматтарды таап келүү.

2. Окуучулардын сабакка болгон активдүүлүгүн жогорулатуу үчүн аларга жекече жана топтук формада тапшырмаларды берүү.

7. Көргөзмөлүүлүк принциби.

8. Жеткиликтүүлүк жана алына жараша принциби. Бул принцип окуу-тарбиялоо процессинин бардык этабында колдонулат. Мугалим оку-тулуучу ар бир материалды бардык ыкмаларды колдонуу аркылуу, окуучуларга жеткиликтүү кылып бериши зарыл. Ошондой эле берилген

материалдар окуучунун кабыл алуу мүмкүнчүлүгүнө жараша болушу та-лапка ылайык, анткени бир эле материалды кээ бир окуучулар эң жакшы,

экинчилери орточо, үчүнчүлөрү начар кабыл алышы мүмкүн. Эгерде берилген материал окуучулардын кабыл алуу мүмкүнчүлүгүнөн жогору болуп кетсе, окуучулардын сабакка болгон мотивациясы төмөндөйт. Бул принципти колдонууда мугалимге төмөндөгүдөй сунуштар берилет:

1. Кандайдыр бир тапшырмалардын көлөмү окуучулардын кабыл алуу мүмкүнчүлүгүнөн жогору болбошу керек;

2. Окуучулардын билим деңгээлине (күчтүү, орточо, начар) жараша тапшырмаларды түзүү жана алардын билгичтиктерин өнүктүрүү;

3. Үй тапшырмаларды берүүдө тапшырмалардын жеткиликтүүлүгүн жана окуучунун аткара алуу мүмкүнчүлүгүн аныктоо.

9. Көпкө сакталуу принциби – чет тилинде жаңы өтүлгөн материал-дар, башкача айтканда, лексикалык сөздөр, сөз айкаштары жана грамма-тикалык структуралар окуучулардын эсинде көпкө чейин сакталып калуу

үчүн, темага байланыштуу көптөгөн тапшырмаларды аткарып туруу сунушталат. Ал үчүн мугалим төмөндөгүлөрдү эске алуусу керек:

1. Жаңы өтүлгөн материалдарды окуучулар эстеп калуусу үчүн ар

түрдүү көнүгүүлөрдү аткаруу;

2. Мурда өтүлгөн темалар менен жаңы өтүлгөн материалдарды да-йыма байланыштыруусу талап кылынат.

10. Жекечелик принциби. Ар тараптан өнүккөн, чет тилинде эркин сүйлөгөн адамды тарбиялоодо жана окутууда жекечелик принциби эске алынуусу зарыл. Мында инсандын, башкача айтканда, окуучунун жеке өзгөчүлүгү, билгичтиги, билим деңгээли, кызыгуусу аныкталып, ошого жараша тапшырмалар берилет.

Текшерүү үчүн суроолор:

1. Спецификалык принциптер тууралуу айтып бергиле.

2. Жалпы методикалык принциптер тууралуу айтып бергиле.

11. ЧЕТ ТИЛИ САБАГЫ

Сабак конкреттүү практикалык, билим берүүчүлүк, тарбия берүүчү-лүк жана өнүктүрүүчүлүк иш-аракеттерди жүргүзүү менен, койгон максатка жетүүчү окуу процессинин негизги уюштурулган иш-аракет болуп

саналат.

Максатка жетүү үчүн мугалим, биринчиден, сабактын максатын жана

кандай мүнөздө өтөрүн тактап алуусу зарыл. Бул иш мугалимдер үчүн китепти пайдалануунун негизинде ишке ашат. Ал китепте сабактын практикалык максаты негизделген жана ал төмөнкүчө берилет:

– жаңы лексиканы колдонуу машыгуусун жүргүзүү (сөздөр көрсө-түлөт);

– тема боюнча сүйлөшүүгө үйрөтүү (темасы жазылат);

белгилүү предлогдор боюнча окуучулардын билимин бышыктоо (предлогдор жазылат);

– окуучуларды өз алдынча окууга үйрөтүү жана окулган материал боюнча план түзгөнгө үйрөтүү;

– белгилүү сөз айкаштарын колдонуп, окуучуларды өз оюн билди-рүүгө үйрөтүү (сөз айкашы жазылат).

Тарбия берүүчүлүк, билим берүүчүлүк жана өнүктүрүүчүлүк максат-тар окуучулардын билим деңгээлине, класстын өзгөчөлүгүнө, класстын,

топтун, мектептин, шаардын, өлкөнүн ичиндеги шартка байланыштуу өз-гөрүп турат. Ошону менен катар, ал мугалимдин интеллектуалдуулугуна,

билгичтигине, чыгармачылыгына байланыштуу.

Сабактын максатын белгилөөдө SMART технологиясы жаңы ыкма

катары колдонууда SMART системасында сабактын максатын бел-гилөөдө, окуу процессинин бардык катышуучулары үчүн аны так, кон-креттүү, түшүнүктүү кылып бере алабыз жана сабакта аткарылуучу иш

аракеттердин аткарылыш мөөнөтү ресурстардын жеткиликтүүлүгү такта-лат. SMART сөзү төмөндөгүдөй чечмеленет: S (specific) – конкреттүү,

M (measurable) – ченемдүү, A (achievable) – жеткиликтүү, R (realistic) –

реалдуу, T (time bound) – белгилүү убакытта аткарууга мүмкүн дегенди

билдирет. Ошону менен катар, мугалим сабактын максатын жана аны

ишке ашыруу максатын кылдаттык менен ойлонушу зарыл. Сабактын эң

маанилүү учуру болуп анын аяктоосу саналат. Окуучулар ал сабактан эм-нени үйрөнгөндүгүн көрө алышы, өз алдынча иштөөгө практикалык жана

психологиялык жактан даяр болушу талап кылынат. Сабактын аягында

«Кайсы сөздөрдү үйрөндүк?» – деп аларды кайра сөздөрдү кайталаттыр-бастан, же грамматикалык форманы айттырбастан, окуучулар сабактын

аягында чарчап каларын эске алып, эс алдыруучу көнүгүүлөрдү, оюн-дарды ойнотуу менен аяктоо жакшы натыйжа берет. Окуучулар сабак учу-рунда өзүлөрүнүн жетишкендиктерин сезип, жагымдуу эмоцияда болушу

алардын андан ары билим алуусуна түрткү болот.

Сабактын мазмуну: Сабактын мазмуну төмөнкүлөрдү өзүнө кам-тыйт:

– сабактагы таяныч материалдардын маанилүүлүгү;

– сабактын максатына жетүү үчүн жасалган ыкмалардын жана көнү-гүүлөрдүн адекваттуулугу жана аларды өз кебинде колдонуусу;

– материалды өздөштүрүүдөгү окуучулардын машыгуусунун опти-малдуу өлчөмдө болуусу.

Сабакта колдонулуучу мисалдар болуп сүйлөшүүнүн фрагменттери

саналат. Ошондуктан ал реалдуу турмуш менен байланыштуу болушу ке-рек. Кээ бир учурда «үй-бүлө», «биография» деген темалар окуучуларды

мектептин реалдуу чындыктарынан алыстаткан болуп калат. Окуучулардын сүйлөөсү турмуштун тажрыйбасынан алынган болсо, алардын моти-вациясын жогорулатат.

Сабакта колдонулуучу үлгүлөр жана мисалдар тарбиялык, таанып-би-лүүчүлүк максатта тандалып алынып, алар ырлардан, макал, ылакап,

насаат, накыл кептердин жыйындысынан туруп, өтүлгөн темаларга ыла-йык тандалып колдонулушу шарт.

Окуу шарты окуучунун жоопкерчиликтүү, тыкан, чынчылдык сапат-тарын калыптанышына жардам берүүсү зарыл.

Окуучулардын активдүүлүгү – аларды сүйлөөгө, ой-жүгүртүүгө, баш-кача айтканда, сүйлөө демилгесине тарбиялоо болуп саналат. Мугалим-дин активдүүрөөк болушу окуучунун активдүү болушуна тоскоолдук

кылат. Мугалим сабак учурунда үстөмдүк кылып же негизги ролду ат-карса (б. а. доминанттык абалда болушу) окуучунун пассивдүү объектке

айлануусуна өбөлгө түзөт.

Сабактын мотивациясы. Сабактын мотивациясы окуучулардын чет

тилин окуудагы жетишкендиктерге жетишүүсү аркылуу ишке ашат. Ушул учурда гана окуучу сабакка көңүлү менен катыша баштайт. Ошону менен катар бериле турган тапшырма окуучулардын деңгээлине жараша жана жеткиликтүү болушу зарыл.

Окуучулардын жетишкендиктерин билүү үчүн баалоо (баа коюу) да

чоң мааниге ээ. Баа жөнүндө сүйлөгөндө ага, балл түрүндөгү баалоо гана

эмес, сөз түрүндө мактоо, кубаттоо, колдоо жана дагы жест же жаңсоо,

жылмаюу дагы кирет. Ошондой эле сүйлөөдөгү интонация да окуучулар-дын мотивациясына таасир берет.

Сабакта колдонулуучу стимулдардын ар түрдүүлүгү. Сабактын

жүрүшү чындык менен байланышы керек, же фантастикалык вариант же анын үлгүсү менен түзүлүшү керек. Сабак учурунда маалыматтар ыр түрүндө, аңгемелер аркылуу берилет, ошону менен катар, эс алдыруучу музикалык ырларды да кайталоого колдонууга болот. Бир стимулду башка

стимул менен алмаштырууга болбойт. Мисалы, угуу жөндөмдүүлүгүн өс-түрүү максатында кассета уктуруунун ордуна мугалимдин текстти окуп

берүүсү же мугалимдин аудио уктуруудан угулган текстти кайрадан окуп бериши натыйжасыз болуп саналат.

Сабактын структурасы жана аны уюштуруу. Бизге белгилүү болгондой, сабак 45 минутага созулат. Чет тил сабагынын структурасы

шартка жараша ыңгайланышып турушу керек. Бардык сабактын структурасы сабактын башталышынан, негизги бөлүгүнөн, аяктоодон турат.

САБАКТЫН ПЛАН КОНСПЕКТИСИ

«Seasons and Weather»

Сабактын максаттары:

Билим берүүчүлүк: тилдик компетенцияны өнүктүрүү; тема боюнча лексика-грамматикалык көндүмдөрдү калыптандыруу жана колдонуу;

Present Simple чагында этиштин 3-жак жекелик түрүн колдонуу; окуучулардын коммуникативдик көндүмдөрүн өнүктүрүү.

Тарбия берүүчүлүк: окуучуларда англис тилинде пикир алышуу жана таанып билүү муктаждыгын калыптандыруу.

Өнүктүрүүчүлүк: окуучулардын көңүл буруусун жана эске тутуусун

калыптандыруу, окуучулардын бири-бири менен кызматташуусун калыптандыруу.

Практикалык: диалог жана монологдук кептер аркылуу коммуника-тивдик билгичтиктерди калыптандыруу; аба ырайын сүрөттөөдө жаңы сөздөрдү колдонуу.

Таблица

Пландаштырылган жыйынтык

Предметтик: Предмет аралык: Инсандык:

– «Аба ырайы» жана «Мезгилдер» темасы боюнча жаңы сөздөрдү билишет;

– Тема боюнча сөздөрдү оозеки жана жазма кепте колдоно алышат;

– Суроо бергенди жана суроого жооп бергенди билишет.

– түрдүү маалымат булактары менен иштегенди билишет;

– өзүлөрүнүн ишмердүүлүгүн пландаштыра алышат;

– кептик этикетти билишет;

– топто иштей алышат

– өзүн-өзү өнүктүрүү жөндөмдүүлүгүнө ээ;

– өзүн-өзү балоого

жөндөмдүүлүгүнө ээ

Сабактын жүрүшү

Сабактын этаптары

Мугалимдин ишмердүүлүгү

Окуучулардын иш-мердүүлүгү

1. Мотивациялык этап

Warm – up.

Кептик көнүгүү

Сабакка болгон даярдыкты текшерет. Окуучулар менен са-ламдашып, окуучуларга суроо берет:

What date is it today? What day of the week is it today? What season is it now? What is the weather like today? Do you like the weather? How are you today?

Сабакка даярданышат. Мугалим менен саламдашышат. Мугалимдин суроолоруна жооп беришет.

2. Фонетикалык көнүгүү

Окуучуларга ырды ичинен окуп, сабактын темасын табуу сунушталат.

Spring is green.

Summer is bright!

Autumn is yellow.

Winter is white.

12. ЧЕТ ТИЛИН ОКУТУУДА КЛАССТАН ТЫШКАРКЫ ИШТЕР

Класстан тышкаркы иш мектепте аткарыла турган окуу-тарбия процессинин бир бөлүгү жана окуучулардын бош убактысын уюштуруу-нун бир формасы болуп саналат. Чет тили боюнча класстан тышкаркы иш

мазмуну, максаты, методикасы боюнча ар түрдүү системада өткөрүлүшү менен өзгөчөлөнөт жана окуу программасынан сырткаркы иштерди камтыйт.

Класстан тышкаркы иштердин мазмунун, уюштуруу формасын жана методунун талаптарын аныктоочу төмөнкү принциптер белгиленет:

1. Окуу менен жашоонун ортосундагы байланыш принциби. Бул принципти ишке ашыруу чет тили боюнча класстан тышкаркы иш менен баланын жашоо-шарты жана иш-аракети ортосундагы тыгыз байланышты орнотууга жардам берет.
2. Окуучулардын коммуникативдик жактан активдүүлүк принциби. Окуучулардын коммуникативдик жактан активдүүлүгүн жогорула-туу үчүн кызыктуу жана жеткиликтүү иш-аракеттер аткарылышы керек.

Алардын катарына чет өлкөлүк достор менен электрондук кат аркылуу жазышуу, окулуп жаткан тилде китеп окуу, драма ийримдери учурунда оозеки сүйлөй билүү жөндөмдүүлүгүн өркүндөтүү болуп саналат.

3. Окуучулардын чет тили жагынан даярдык деңгээлин эске алуу принциби жана чет тили сабагы менен класстан тышкаркы иштин бири-бири менен шайкеш келиши. Класстан тышкаркы иштерде чет тили сабагы учурундагыдай эле окуучулардын билимин, билгичтигин жана

көндүмүн аң-сезимдүү колдоно билүүсүн талап кылуу керек. Колдонуп жаткан материалдын мазмунун түшүнө билүүдөн, аны өзүнүн кебинде колдоно билүүсүнөн баланын чет тилине кызыгуусу өркүндөйт. Чет тили сабагы менен класстан тышкаркы иштер ортосундагы шайкештик иштин формасынын, методунун кайталанып жаткандыгын көрсөтпөйт. Программаны боюнча өтүлүп жаткан теманын ичинде окуучулардын кызыгуусун жаратуучу бир канча подтеманы ачып берсе болот.

4. Окуучулардын жаш өзгөчөлүгүн эске алуу принциби. Класстан тышкаркы иштин эффективдүүлүгү чет тилин окутуу этабынын мазмунун, формасын жана методун, ошондой эле окуучулардын психофизиологикалык өзгөчөлүгүн туура тандоо аркылуу ишке ашат. Окуучулардын жаш

өзгөчөлүгүн эске алуу аркылуу окутуучу класстан тышкаркы иштин перспективдүү планын жана анын маселелери менен уюштуруу жолдорун түзө алат.

5. Коллективдүү, топтук жана жекече формадагы иш аракеттерди айкалыштыра билүү.

6. Чет тили боюнча класстан тышкаркы иштерди өткөрүүдө предметтер аралык байланыш принциби. Бул принциптин мааниси менен мектептин жалпы окуу-тарбия процессинин жыйынтыктоочу максаты бир болуп саналат. Башкача айтканда, ар тараптан өнүккөн инсанды тарбиялоо мектеп ишинин негизги милдети, максаты болуп эсептелет.

Чет тили боюнча класстан тышкаркы иштин максаты:

1. Чет тилиндеги билимин жана сүйлөшө алуу билгичтигин жогорулатуу жана тереңдетүү.

2. Окуучулардын сабакка болгон кызыгуусун жогорулатуу.

3. Ар тараптан өнүккөн, башкача айтканда, интеллектуалдык жактан, эмоционалдык эрктүүлүгү жогору болгон жана руханий-нравалык жактан өнүккөн инсанды тарбиялоо.

Милдеттери:

1. Чет тили сабагы учурундагы алган билимин жогорулатуу.

2. Баланын дүйнөгө болгон көз карашынын калыптануусуна жардам берүү.

3. Балдардын өз алдынча иштөөсүн, чыгармачыл жөндөмдүүлүгүн, эстетикалык тарбиясын жогорулатуу.

4. Ата Мекенин, эне тилин, окулуп жаткан тилди жана ошол тилде сүйлөгөн өлкөлөрдү сүйүп, урматтоого тарбиялоо.

Класстан тышкаркы иш менен сабактын бири-биринен айырма-чылыгы:

1. Милдеттүү окуу иштеринен айырмаланып, класстан тышкаркы ишке окуучулар өз каалоосу менен катышат.

2. Класстан тышкаркы иштин бекем сакталган сабактык регламенти, убактысы, орду, өткөрүү формасы болбойт. Ошондой эле окуучулардын даярдыгы балл менен бааланбайт.

3. Класстан тышкаркы иштердин тапшырмалары окуучулардын де-милгеси менен, өз алдынча аткарылат.

Чет тили боюнча класстан тышкаркы иштин формалары:

1. индивидуалдык / жекече,
2. топтук,
3. массалык түрдө.

Класстан тышкаркы иштин массалык формасынын так уюштуруу-чулук формасы болбойт. Аларга өздүк көркөм чыгармачылык кечелер,

фестивалдар, конкурстар, карнавалдар жана башкалар кирет. Мааниси жа-гынан чет тили боюнча төмөнкүдөй формадагы класстан тышкаркы иш-терди белгилесек болот.

1. Таймашуу:

1. конкурс,
2. оюн,
3. викторина,
4. олимпиада ж. б.

2. Массалык-маалымат каражаттары:

1. дубал газета,
2. кулактандыруу,
3. социалдык баракчаларда пост жазуу,
4. көргөзмө викторина.

3. Маданий-массалык:

1. өз өлкөсүнүн же окуп жаткан тилдин өлкөсүнүн каада-салттары боюнча кече-майрамдар;
2. белгилүү жазуучулардын, акындардын, композиторлордун, актер-лордун өмүр баяны, чыгармачылыгына арналган портрет-кечелер;
3. белгилүү инсандар менен конок лекциялары, белгилүү окуялар менен байланышкан хроника-кечелер.

4. Саясий-массалык:

1. форум,
2. фестиваль,
3. пресс – конференция,
4. онлайн жолугушуулар,
5. тынчтык ярмаркасы.

Класстан тышкаркы иштин группалык формасынын так уюшту-руучулук структурасы, анын туруктуу курамы болот жана алардын көздө-гөн кызыкчылыгы бир болот. Бул формага ар кандай кружоктор, мисалга

алсак, сүйлөшүү, вокалдык, драма, котормочулук, класстан сырткаркы окуу ж. б. кирет.

Класстан тышкаркы иштин жекече формасы – өлкө жөнүндө же оку-луп жаткан тилдин белгилүү даталары, белгилүү инсандары тууралуу док-лад жазып жаткан окуучулар менен жеке иш жүргүзүү. Жекече иш ар

дайым/күнүгө аткарылып турат же эпизоддук түрдө өткөрүлөт.

Саясий-массалык түрдө өткөрүлүүчү класстан тышкаркы ишке мек-тепке өткөрүлүүчү (англис тили) чет тили жумалыгын киргизсек болот.

14. ЧЕТ ТИЛ САБАГЫ БОЮНЧА БИЛИМИН ЖАНА БИЛГИЧТИГИН ТЕКШЕРҮҮ

Текшерүү – бул окуучулардын берилген убакыт ичинде чет тилин өз-дөштүргөн деңгээлин аныктоо. Контролдоо сабактын бир бөлүгү болуп саналат. Мугалим бул убакта өтүлгөн теманы окуучулар кандай деңгээлде түшүнгөндүгүн жана аны практикалык максатта кандай колдоно аларын баалайт.

Текшерүү жүргүзүү төмөнкү мүмкүнчүлүктөргө шарт түзөт:

1. Мугалим үчүн: а) жалпы класс теманы кандай өздөштүргөндүгү жана ар бир окуучунун жеке ишинин жыйынтыгы тууралуу маалымат алууга жардам берет; б) өзүнүн иши боюнча, б. а. колдонгон ыкмалары канчалык деңгээлде натыйжалуу болгондугу, окутуу программасына өзгөртүү киргизүүгө түрткү бере турган ишинде кетирген кемчиликтерин аныктоого жардам берет.

2. Окуучулар үчүн: а) окуучулардын иши бааланып, алардын ийги-ликтери жана жетишкендиктери белгиленип тургандыктан, окууга болгон

кызыгуулары жогорулап турат; б) билим алууга аракет кылып жаткан өзү-нүн иш-аракетине түздөөлөрдү киргизип турууга, жакшы окууга андан

ары да далалат кылып турууга түрткү берет.

Сабакта текшерүүнүн объектилери болуп: а) билим жана анын неги-зинде кептик көндүмдөрдүн калыптанышы (тилдик компетенциялар),

б) алган билимин жана көндүмдөрүн ар кандай маектешүү учурларында колдоно билүү (коммуникативдик компетенция), в) үйрөнүп жаткан тил-дин өлкөсүн жана ошол тилде сүйлөп жаткан адамдардын тилдик мүнөздөгү улуттук өзгөчөлүктөрүн билүү (социомаданияттык компетенция)

саналат.

Текшерүү жүргүзүнүн функциялары. Чет тили сабагы учурунда контролдоонун төмөнкү формалары белгиленет:

1. Диагностикалык – программанын талаптарына жараша тилди үйрөнүү деңгээлин аныктоо. Текшерүүнүн объектилери болуп сүйлөшүү каражаттары жана сүйлөшүү иш-аракети саналат.

2. Окутуучулук – сабакта өтүлгөндү кайталоо жана жыйынтыктоого жардам берет, демек, текшерүү тилди окутуунун бир түрү болуп саналат.

3. Башкаруучулук – текшерүү жүргүзүү учурунда атайын окуу мате-риалдарын колдонуу аркылуу тилди өздөштүрүү процессин жана анда

колдонулуучу методиканы башкара билүү;

4. Коррекциялоочу – текшерүү жүргүзүү учурунда алынган көрсөт-күчтөрдүн негизинде тилди үйрөтүү процессине оңдоо киргизүү.

5. Стимул берүүчүлүк – билим алуунун оң мотивдерин түзөт. Текше-рүү жүргүзүүнү күтүү жана өткөрүү окуучулардын окуу иш-аракетине

болгон кызыгуусун арттырат, алардын билим алуусунун кошумча фак-тору болуп саналат.

6. Баалоо – окуу процессинин натыйжалуулугун, окуучунун жана окутуучунун иш-аракетинин жыйынтыгын чыгарууга мүмкүндүк берет.

Текшерүүнүн түрлөрү. Педагогикалык практикада алдын-ала тек-шерүү, күндөлүк текшерүү, ортодогу/аралык текшерүү, жыйынтык-тоочу текшерүү каралган.

Алдын-ала текшерүүнүн максаты уюшулуп жаткан окуу процесси-нин ийгилигин камсыздайт, окуучулардын жеке-психологиялык мүнөзүн,

жана алардын тилдик деңгээлин аныктоого шарт түзөт, окуучулардын

даярдык деңгээлин эске алуу менен топторго бөлүүгө мүмкүнчүлүк түзү-лөт.

Күндөлүк текшерүү тилди канчалык деңгээлде үйрөнгөндүгүн тү-шүнүүгө мүмкүндүк берет. Бул көзөмөлдөө окуучулардын окуу материа-лынын белгилүү бир бөлүгүн канчалык деңгээлде өздөштүргөндүгүн

текшерүүгө багытталат жана мезгил-мезгили менен өткөрүлүп турат.

Ортодогу же аралык текшерүү ар бир кичи теманы аяктаган учур-ларда өткөрүлүп турат. Программалык материалдын бир бөлүгүн үйрө-нүүнүн эффективдүүлүгүн текшерүүнү камсыздайт.

Жыйынтыктоочу текшерүү берилген материалды семестрдин ая-гында же жылдын аягында өздөштүргөн деңгээлин аныктоого багыттал-ган. Жыйынтыктоочу билимин текшерүү үчүн атайын тесттер колдонулат.

Текшерүүнүн каражаттары тилди үйрөнүү деңгээлин текшерүүдө колдонулган окуу материалдары. Алардын катарына таратылуучу мате-риал, аудио жана видео материалдар, тесттер (TOEFL) кирет.

Текшерүүнүн формалары. Текшерүү жеке, фронталдуу, топтук жана жуптук болуп бөлүнөт. Саналып кеткен формалар оозеки жана жазуу түрүндө ишке ашат. Тигил же бул форманы тандоо текшерүүнүн объекти-сине жана түрүнө көз каранды. Диалогдук кепти текшерүү үчүн анын жуп

формасы колдонулат: текшерүүчү реплика айтат, текшерилүүчү ага жооп берет.

3-БӨЛҮМ

КЕПТИК ИШМЕРДИГИНИН ТҮРҮН ОКУТУУ

1. УГУУГА (АУДИРЛӨӨГӨ) ОКУТУУ

Аудирлөө – оозеки кепте камтылган маалыматты кабыл алуу, түшү-нүү жана активдүү иштеп чыгуу менен тыгыз байланышкан рецептивдүү

аң-сезимдик иш-аракет. Аудирлөөнүн контакттуу жана дистанттуу

түрлөрү болот. Контакттуу угуу ишинде ал оозеки интерактивдүү маек-тешүүнүн бөлүгү болуп саналат. Дистанттуу (радио, телевидение,

аудиожазма ж. б.) угуу маектешүү формасынын өзгөчөлүгүнө ээ, өз

алдынча коммуникациянын формасы болуп саналат.

Кептик маалыматты кабыл алууда айтылып жаткан кептин коммуни-кативдик планы эске алынат да, андагы интонация негизги структуралык белги болуп саналат. Анын негизинде сүйлөмдүн жай, суроолуу, тангыч сыяктуу коммуникативдик тиби айырмаланып көргөзүлөт.

Кептин интонациялык жагын кабыл алуу катары фразанын интонациялык структурасын кабыл алуу жөндөмдүүлүгү эсептелсе, кептин фо-нетикалык жагын кабыл алуу дегенибиз кептин тыбыштарын айырма-лай билүү болуп саналат.

Кептик маалыматты кабыл алуу же уга билүү эстутум менен байла-нышта. Ошол учурдагы эстутум кыска мөөнөттүк жана узак мөөнөттүк тү-шүнүктөрдө каралат. Кыска мөөнөттүк эстутум маалыматты кыска мөө-нөткө кабыл алып, кээ бир учурда узак мөөнөттүк эстутум фазасына жө-нөтөт.

Кептик маалыматтын темпи аны түшүнүүнүн ылдамдыгын жана так-тыгын гана билдирбестен, эске тутуп калуунун натыйжалуулугун да жөн-дөп турат.

Кептин темпи, жалпысынан, эки көлөмдө белгиленет: минутада ай-тылган сөздөрдүн санына жараша жана кептик паузалардын санына жа-раша. Ал эми кептин темпи маалыматтын маанилүүлүгү жана жаңычыл-дыгына байланыштуу болот. Өтө маанилүү маалымат жай темп менен ай-тылса, маанилүү эмес маалымат андан тезирээк айтылат.

Окуу процессинде колдонулуучу бардык тексттерге коюлган талап-тардай эле, угулуп жаткан материал да тарбиялык, маалыматтуулук, маа-нилүүлүк жана берип жаткан фактынын такталгандыгы сыяктуу талап-тарды камтыйт. Ошондой эле уктуруучу материалдарды тандоодо окуучу-лардын жаш өзгөчөлүгүн жана тажрыйбасын дагы эске алуу керек.

Орто мектептерде угууга үйрөтүүдө аутентикалык, жарым аутентика-лык, даярдалган окуу тексттери колдонулат.

Аутентикалык текстти кайра кайталап айтуу, оңдоо, толук айтылбай

калуу, эмоционалдуулук, образдуулук, синтаксистик жагы боюнча толук иштелбегендик сыяктуу мүнөздөрү бар реалдуу коммуникациянын үлгү-лөрү түзөт. Орто мектептерде бул мүнөздөр менен айтылган текстти түшү-нүү кыйынчылыктарды туудурат. Ал эми жарым аутентикалык тексттер аларга салыштырмалуу жеңил болуп саналат. Мындай материалдар аутентикалык материалдарды кайра-дан иштеп жана кыскартып берген формасы болуп саналат да, аутентика-лык материал деп эсептелине берет. Көбүрөөк саат менен окутулган гим-назия жана лицейлерде көркөм адабияттардын ырларынан, кинофильм-дерден, интервьюлардан үзүндү кылып алынган аутентикалык материал-дар кеңири колдонулушу керек.

Женилирээк окуу тексттерине мугалим жана окууметодикалык комп-лекстердин авторлору тарабынан түзүлгөн үлгүлөр кирет. Ал үлгүлөрдө окуучулардын конкреттүү контингенти, таянычы жана ориентирлери эске алынат. Азыркы программаларда уктуруунун талаптары материалды түшү-нүүнүн денгээлине багытталат. Уктуруунун негизги максаттары болуп:

а) маектешип жаткан адамдын кебин тааныш эмес тилдик каражат-тардын болушуна карабастан түшүнүү;

б) окуу тексттерин жана түрдүү денгээлдердеги аутентикалык текст-терди түшүнүү жана анын мазмунун терең анализдей билүү эсептелет. Аудиотекстти канчалык денгээлде түшүнгөндүгү коммуникативдик иштердин аткарылышы менен аныкталат.

Орто мектептердин баштапкы этаптарындагы окуучулар ыр, жомок,

сыяктуу аутентикалык тексттердин негизги мазмунун көргөзмө курал-дарга жана паралингвистикалык каражаттарга таянуу менен түшүнүүлөрү керек. Тексттер

окуучулардын тилдик жактан даярдыктарына, алардын кызыкчылыктарына жана талаптарына ылайык болушу керек (Templin M. C. Increased talkativeness. 1957).

Окуучулар теле-радио берүүлөр, аймактаануучулук жана публицистика-лык мүнөздөгү видеофильмдер, доклад, билдирүү сыяктуу тексттерди жалпысынан толук түшүнүп, сынчыл ой жүгүртүп, анализдей алуусу керек. Угууга үйрөтүүдө окуучулар төмөнкү жөндөмдүүлүккө ээ болушу зарыл:

- Тааныш эмес сөздөрдүн маанисин ачып берүүдө алардын тилдик жана мазмундук берилишине таянуу менен аткара алуу.
- Сүйлөмдүн тибин анын интонациясына таянуу менен таануу.
- Тааныш эмес сөздөрдүн маанисин эне тилиндеги сөздөргө окшош-туруу, аларды табуу.
- Темаларга жана подтемаларга таянуу менен тексттин мазмунун түшүнө билүү.
- Окуучуларга жардам катары кызмат кылууга багытталган сүрөт-төргө таянуу менен ишти аткаруу.

Берилген аудиотекстти окуучулар канчалык денгээлде түшүнгөндү-гүн текшерүү алдында, адегенде алардын кабыл алуу жана түшүнүү деңгээли тууралуу маселеге токтолуу керек.

Сүйлөмдү түшүнүү анын синтаксистик мүнөзүнө байланыштуу болот. Жөнөкөй сүйлөмдү түшүнүү кыйынчылыкты туудурбайт. Кыйынчы-лыкты татаал сүйлөмдөрдүн логика-грамматикалык структурасы тууду-рат. Аны түшүнүү айтылып жаткан сүйлөмдү бөлүктөргө бөлүү аркылуу жана синтаксистик мүнөзүнө таянуу аркылуу аткарылат.

2. СҮЙЛӨӨГӨ ОКУТУУ

Сүйлөө – бул кептик иш-аракеттин продуктивдүү түрү. Бул иш-ара-кет угуу иш-аракети менен бирге жүрүп, кеп угулгандан кийин оозеки кеп-тик маектешүү аткарылат. Кептин мазмуну ойду билдирүү, маалыматты

оозеки түрүндө берүү менен аткарылат. Сүйлөшүү кептик иш-аракеттин бир түрү катары төмөнкү маанилүү параметрлер менен мүнөздөлөт:

- Мотив – ойду билдирүүнүн зарылчылыгы жана муктаждыгы.
- Максаты жана функциялары – маектешип жаткан адамга таасир берүүнүн мүнөзү жана жолу.
- Предмети – өзүндүн же башка бирөөнүн ою.
- Структурасы – кептин жүрүшү.
- Механизмдери – түшүнүү, суктануу, аралаш.
- Каражаттары – тилдик жана кептик материал.
- Кептик продукт – диалогдук, монологдук айтылыштардын түр-лөрү.
- Шарты – кептик кырдаал.
- Таянычтын болуусу же болбоосу.

Сүйлөшүүнүн негизин тыбыштарды туура айта билүү, ыргактык-ин-тонациялык жана лексико-грамматикалык жөндөмдүүлүк түзөт.

Сүйлөшүү диалогдук жана монологдук формада жүрүшү мүмкүн, же диалогду жана монологду аралаштырып сүйлөшүү аркылуу да аткарылат.

Оозеки кептик көндүмдү калыптандыруучу сабак төмөнкү шарт-тарда жүрүшү керек:

□ Окуучулар сабактын көпчүлүк бөлүгүн сүйлөшүү менен өткөрүүлөрү керек. Ал эми мугалим ар кандай кептик иш-аракеттерди уюштуруп, багыт гана берип турат.

□ Бардык окуучулар маектешүүгө бирдей катышат. Мугалим сабак учурунда убактысын жана көңүлүн алдыңкы, активдүү окуучуларга гана бөлбөстөн, уялчаак жана орто окуган окуучуларды да шыктандырып, аларды маектешүүгө аралаштырып турушу керек.

□ Окуучулар сүйлөшүүгө ынтызар болуп турушу керек. Мотивацияны жогорулатып туруучу ар кандай булактарды колдонуунун негизинде, сабактын мотивациясы жогору болушу зарыл.

Сүйлөөгө үйрөтүүнүн негизин туура айтуу грамматикалык жана лексикалык фразаларды туура түзүп колдоно алуу жана кепти угуп, түшүнө билүү жөндөмдүүлүктөрү түзөт.

3. МОНОЛОГДУК ЖАНА ДИАЛОГДУК КЕПТИ ҮЙРӨТҮҮДӨ КОЛДОНУЛУУЧУ КӨНҮГҮҮЛӨР

1. Describing pictures

2. Enlarge the sentence-Тилди баштапкы этапта окуп жатканда, сүйлөм түзүүгө үйрөтүү

3. Secret speech bubble-Окуучуларга репликалары жок комикс-тер таратылат.

4. Group retelling-Класстын баары тышка чыгат. Бир окуучу киргенде, мугалим бир аңгемени айтып берет. Биринчи окуучу кирген экинчи окуучуга айтып берет, (экинчи үчүнчүгө) чынжырча түрүндө бири бирине айтышат. Бардык окуучулар айтып бергенден кийин баштапкы текстти окушат.

5. Role play-Окуучулар жакшы көргөн киносуна үзүндүлөрдү аткарышат.

6. Sequence the story-Аңгеменин башын мугалим айтып берет, окуучулар бүтүрүшү керек.

7. Charades-Окуучуга бир сүйлөм берилет. Ал сүйлөмдүн ар бир сөзүн англисче түшүндүрүп бериш керек.

8. Idioms (pictures)-Сүрөттөрдө катылган идиомаларды таап, диалог түзүшү керек.

9. Improvisation-Окуучулар каалаган темасын тандап, токтобой ошол тема боюнча 2 мүнөт сүйлөшү керек.

10. Building links-Карточкаларга сөздөр, түшүнүктөр кыймыл аракеттер жазылат. Карточкаларды биринин артынан бирин ачып, ар бири тууралуу 1 мүнөттөн сүйлөйбүз. Ал бир карточканы бири-бири менен байланыштыруу керек.

Dialogues

1. Төмөндөгү сүрөттөргө карата диалог түзгүлө

2. Picture dialogue “Booking a hotel” Сүрөт боюнча диалог түзгүлө

3. Диалогду толуктоо

4. ЖАЗУУГА ОКУТУУДА КОЛДОНУЛУУЧУ КӨНҮГҮҮЛӨР

Жазууга үйрөтүүдө атайын эмес жана атайын көнүгүүлөр колдонулат. Жазууга максаттуу үйрөтүүдө атайын көнүгүүлөр колдонулат, ал эми башка кептик ишмердүүлүктөрдү, тилдик материалдарды өнүктүрүүдө аткарылган жазуу иштери атайын эмес көнүгүүлөр болуп эсептелет:

- каттын түрлөрүн жазуу;
- аннотация жазуу;
- доклад жазуу;
- кулактандыруу жазуу;
- конверттердин тышын толтуруу;
- анкеталарды толтуруу;
- күндөлүк жүргүзүү;
- дилбаян жазуу;
- куттуктоолорду жазуу;
- резюме жазуу;
- жарнама жазуу.

1. Алфавиттик жарыш

Класс 2 командага бөлүнөт. Мугалим кезеги менен тамгаларды же сөздөрдү айтат. Айтылган тамгалар, сөздөрдүн баарын доскага туура жазган команда утушка ээ болот.

2. Үнсүз диктант

Мугалим окуучуларга тааныш сөздөрдү камтыган сүрөттөрдү 10–15 секунда көрсөтөт. Окуучулар сүрөттөрдө көргөн нерселерди дептерлерине жазышат. Бул көнүгүү окуучулардын эстутумун өркүндөтөт.

3. Эстутумга диктант

Доскага сөздөр жазылып, окуучулар менен чогуу ал сөздөрдүн айтылышы кайталанылат. Сөздөрдү эстеп калууга 30 секунд убакыт берилип, доскадан ал сөздөр өчүрүлөт. Окуучулар эстеп калган сөздөрдү дептерлерине көчүрүп жазуусу керек.

4. Узун жол

Мугалим доскага бир сөз жазат. Ар бир окуучу сөздүн акыркы тамгасынан башталган сөз жазат. Мисалы: cat-table-elephant etc.

5. Көрүнбөгөн сөздөр

Бир окуучу тандалат. Ал окуучу сөздөрдү абада «жазышы» керек (колу менен көрсөтүп). Калган окуучулар ал сөздөрдү дептерлерине жазышы керек. Сөздөрдүн баарын туура жазган окуучу жеңүүчү болот.

6. Жаңы сөздөрдү түз

Доскага сөз жазылат, мисалы representative. Ушул сөздүн тамгала-рынан жаңы сөздөр жазылышы керек. Мисалы: present, tea, test, nest, part, art.

7. Дежур тамга

Бир тамга берилет, ошол тамга катышкан сөздөрдү эң көп сөз табуу

8. Тамганы кой

Окуучуларга бир тамгасы жок сөздөр берилет. Сөздөрдү туура жазышат. Мисалы: c...t, a...d, a...m, p...n, r...d, c...r, r...n, t...n, h...s, f...x (cat, and, arm, pen, red, car, run, ten, his, fox).

10. Өз ара диктант

Бул көнүгүү 2ден иштөөгө багытталган. Диктанттын тексттери даярдалат. Окуучулар бири-бирине өзүндөгү тексттерди окушат. **7. ОКУУГА ҮЙРӨТҮҮ**

Окуу – бул кандайдыр бир тилдин системасы боюнча графикалык жактан коддолгон маалыматты кабыл алуу жана активдүү иштөө процесси. Ал текстти кабыл алып жана түшүнүү

менен шартталган татаал аналитика-синтаксистик структура болуп сана-лат. Жогорку деңгээлде окуу жөндөмдүүлүгү тааныш эмес аутентикалык текстти бирөөнүн жардамысыз эле, керектүү темпте, туура түшүнүү менен, көптөгөн максаттар үчүн окуй алуу көндүмүнүн калыптанышы болуп саналат

Чет тилиндеги текстти түшүнүү үчүн аны таануу процессин тез ылдамдыкта аткаруу максатында фонетикалык, лексикалык, грамматикалык информативдүү белгилердин жыйындысы тууралуу билимге ээ болушу керек. Эгерде мындай база жок болуп же жакшы калыптанбаган болсо, окурмандын перцептивдүү иши интервалдар менен, узак убакытта, кыйынчылыктар менен аткарылат. Тексттин мазмунун түшүнүү татаал логикалык операциянын негизинде аткарылат.

Алар тексттен чыккан маалыматтын төрт түрүн белгилешет:

- 1-категориялык-таануучулук;
- 2-кырдаалдык-таануучулук;
- 3-эмоционалдуу баа берүүчүлүк;
- 4-эркин.

Ошондой эле түшүнүүнүн жети деңгээли белгиленет:

1–2-деңгээлдер сөздүк жана сөз айкаштык деңгээл болуп саналат. Ал жакындашкан түшүнүүнү билдирет, аны фрагментардуу түшүнүү деп да аташат. Контексттен сөздү жана сөз айкаштарды таануу менен, окурман тексттин темасын аныктай алат. Жаңы үйрөнүп келе жаткан окурмандын иш-аракети өзүнүн татаалдыгы менен айырмаланып турат. Ал тексттин ичинде көптөгөн тааныш эмес сөздөрдүн болушу менен катар, көптөгөн сөздөр өтмө мааниде колдонулгандыгынын негизинде пайда болот жана

ал мотивациянын жоголушуна алып келет. Ошону менен катар, көп маанилүү сөздөр, омографтар, антонимдер, синонимдер да кыйынчылыктарды жаратат.

3-деңгээл сүйлөмдү түшүнүү деңгээли. Ал 1–2-деңгээлге караганда толугураак түшүнүү болуп саналат. Бирок ал дагы фрагменттүү түшүнүү катары каралат. Сүйлөмдү түшүнүү кыйынчылыгы синтаксис менен катар, морфология менен байланыштуу. Сүйлөмдү түшүнүү менен, окуучулар аны өзүнчө элементтерге ажырата билип, алардын ортосундагы байланышты, алардын ролун түшүнө билүүлөрү керек жана өзгөчө кызматчы

сөздөрдөгү грамматикалык омонимдерди тааный билүүлөрү керек. Бул түшүнүү деңгээли толук же деталдуу түшүнүү болуп саналат. 4–5-деңгээлдер текстти түшүнүү деңгээли болуп саналат. Окуунун түрлөрү менен байланыштуу жана тексттен алынып жаткан мазмун маалыматтын кайсы түрүндө кирерин анализдейт. Эгерде окуу иши категориялык-таануучулук жана кырдаалдык таануучулук сапатта аткарылса, анда ал жалпы, глобалдуу деңгээлде түшүнгөндүгүн билдирет. 6-деңгээл – мазмундук жана эмоционалдуу-эргтик маалыматтык деңгээл. 7-деңгээл маалыматтын бардык төрт түрүн камтуу менен, эркин түшүнүү болуп саналат. Акыркы эки деңгээл бардык техникалык көндүмдөрдүн калыптанышы менен аткарылат. Окурман жазуу түрүндө берилген коммуникациядагы тема, пунктуация белгилери, өзгөчө белгиленген шрифт, алдын сызуу, схема, таблица, абзацтардын белгиленishi, сөздөрдүн грамматикалык белгилери сыяктуу бардык сигналдарды чечмелей билиши керек. Ошону менен катар бир ой жүгүртүү операциясынан экинчисине жеңил өтүү менен, эксплициттүү берилбеген маалыматтарды да чыгара билиши керек. Бул максатка жетүү үчүн окурман жалпылай алуу, маани берип жаткан үзүндүлөрдү байланыштыра билүү, маанилүү жерлерин белгилей билүү, толук, так, терең түшүнө алуу мүмкүнчүлүктөрүнө ээ

болушу керек. Бул операцияларды аткаруунун натыйжасында окурман текстти кеңири социалдык жана маданий контекстте анализдей алат. Окуу процессинде кабыл алуу жана түшүнүү процесстери бири-бири менен тыгыз байланыштуу болуп саналат. Бул процессти калыптандыруучу көндүм жана билгичтиктерин эки топко бөлүшөт:

а) окуунун тех-никалык көндүмдөрү,

б) кабыл алып жаткан маалыматтын маанисин кайра иштеп чыгуу көндүмү жана билгичтиги.

Техникалык көндүмдөр окуунун перцептивдүү маанилик жагын камсыз кылат. Тамга тыбыштык билим жана тилдик материалды кеңейте билүү билгичтиги окуу техникасынын негизги механизмине кирет.

Баштапкы этапта окуунун техникасын жогорулатуу үчүн төмөнкү көнүгүүлөрдү колдонсо болот:

жаттап келген макалдарды, жанылмачтарды, ырларды, анча чоң эмес диалогдорду көркөмдөп так, туура айтып берүү;

6–8 мисалдардан турган сөздөрдүн ичинен жазылышы боюнча айырмаланып турганын табуу;

карточкаларда берилген тамгалар менен темага байланыштуу сөз же сүйлөм түзүү;

түшүрүлүп калган тамгаларды толтуруу;

ар бир саптан алынып жаткан тыбыш катышкан сөздөрдү табуу;

тексттеги сөздөрдү тематикасы боюнча топторго бөлүштүрүү;

тексттеги же сүйлөмдөгү боштуктарга сөздөрдү мааниси боюнча таап коюу;

берилген убакыт ичинде текстти окуп бүтүү;

мугалимдин берилген суроосуна жооп камтылган сүйлөмдү табуу;

берилген сүйлөмдөрдү толуктоо.

Ортоңку жана жогорку этаптарда окуунун техникасын коррекциялоо же оңдоо жана андан ары өркүндөтүү иши аткарылат. Эгерде окуучу төмөнкү иштерди аткара алса окуу иши боюнча көндүм жана билгичтик базасы, жогору деп эсептелинет:

Окуучу окуу эрежелерин сактоо менен текстти тез ылдамдыкта окуй алса;

Туура артикуляциялап жана интонацияласа;

Тыныш белгилерине, грамматикалык формаларына, синтаксистик жана логикалык байланыштардын каражаттарына көңүл бөлүү менен окуй алса;

Омографиялык формаларды айырмалай билсе;

Тексттин мүнөзүнө жараша окуунун темпин өзгөртө билсе;

Тексттин композиция-структуралык өзгөчөлүгүн көз жүгүртүү

менен байкай билсе окуунун техникасы текстти толук түшүнүү үчүн жетиштүү болуп эсептелбейт. Техникалык көндүм менен түшүнө билүү түздөн-түз байланыштуу эмес. Окуу көндүмү өтө деле жакшы калыптана элек окурман текстти толук түшүнө алат. Тескерисинче, окуу көндүмү жакшы калыптанган окурман текстти үстүртөдөн, фрагменттүү түшүнгөн учурлары да кездешет. Бирок окуунун техникалык жана маанилик жактарынын ортосу өтө алыс болушу мүмкүн эмес. Сыртынан окуу жогорку этапта деле кеңири колдонулат. Ал фонети-калык жакшы көнүгүү болуп бере алат жана аны ойлонуп колдонуу аркылуу сүйлөө көндүмүн жана билгичтигин өстүрө алабыз.

ОКУУГА ҮЙРӨТҮҮДӨ КОЛДОНУЛУУЧУ КӨНҮГҮҮЛӨР

1. Текстти кунт коюп окугула. Текстте каталар бар, багыт берүүчү сөз-дөрдү колдонуп каталарын оңдогула.

meat big wild tail can an animal teeth

The tiger is a bird. It is a domestic animal. It is little. The tiger has a long beak and strong wings. It cannot run fast. It likes butterflies.

Жооп: The tiger is an animal. It is a wild animal. It is big. The tiger has a long tail and strong teeth. It can run fast. It likes meat.

It is (5) _____ and white. It likes (6) _____. It is a very (7) _____ rabbit. I (8) _____ it.

Жооп: 1. girl 2. name 3. have got 4. rabbit 5. black 6. carrots 7. funny
8. like

2. Текстти берилген сөздөр менен толуктагыла.

Rabbit funny black like carrots girl have got name

I am a little (1) _____. My (2) _____ is Lily. I (3) _____ a pet. It is a little (4) _____.

3. Билем – билгим келет – билдим стратегиясы

KNOW – WANT TO KNOW – LEARNT chart

Know Want to know Learnt

Тема аталгандан кийин окуучулар таблицанын биринчи Know – Билем бөлүгүн толтурушат. Андан кийин мугалим аталган тема боюнча эмнени билгиңер келет деп сурап, окуучулар таблицанын экинчи бөлүгүн Want to know – билгим келет толтурушат. Ал эми текстти окуп чыккан-дан кийин таблицанын үчүнчү бөлүгү Learnt – Билдим толтурулат.

4. Story frame

The story takes place _____ is a character of the story
who _____ Another character of the story is ____
who ____ A problem occurs
when _____ After
that, _____
and _____ The problem is
solved
when _____ The story ends
with _____

Бул көнүгүү окурмандын көңүлүн аңгеменин мазмунуна бурат. Не-гизги элементтери: setting, main characters, problem, solution, theme, moral values.

5. Can you read this:

i cdnuolt blveiee taht I cluod aulaclyt yeednatnrd waht I was rdanieg. The phaonmneal pweor of the hmuan mnid, aocdrnig to a rscheearch at Cmabrigde Uinervtisy, it dseno't mtaetr in waht oerdr the lltteres in a wrod are, the olny iproamtnt tihng is taht the frsit and lsat ltteer be in the rghi t pclae. The rset can be a taotl mses and you can sitll raed it whotuit a pboerlm. Tihs is bcuseae the huamn mnid deos not raed ervey lteter by istlef, but the wrod as a wlohe. Azanmig huh? yaeh and I awlyas tghuhot slpeling was ipmorantt! if you can raed tihs forwrad it.

6. Odd one out (Ашык сөздү алып сал):

a) Pet, red, pen, Pete, hen.

b) And, take, Ann, bad, fat.

7. Put these words in 2 columns (сөздөрдү окулушу боюнча 2 бөл):

Ann, name, and, skate, bad, take, cat, can, brave.

8. Choose and write type of reading: I, II, III, IV. (үндүү тамгалардын окуу түрүн белгиле):

skate -skip -park -her -pen -fly -corn -hare -10. Flashing a card.

Окуучуларга карточкада жазылган сөздөр бат баттан көрсөтүлөт.

Бат-баттан туура окуш керек.

10. Three in a row!

Окуучуларга 9дан карточка берилет, ал карточкаларды үчтөн 3 карточкага тизишет. Мугалим сөздөрдү окуй баштайт, 1 катарда 3 карточка

ачылса "Three in a row" деп айтышы керек.

11. Pass the ball.

Музыка ойноп баштаганда окуучулар топту бири-бирине беришет. Музыка токтогондо топ кимдин колунда болсо, карточкадагы сөздөрдү окуйт.

12. Active bingo. Текст менен иштөө

Класс 2 топко бөлүнүп, тизилишет. Ар бир окуучуга карточка таратылат. Мугалим даярдалган тизме боюнча сөздөрдү окуй баштайт. Сөзү ата-ган окуучу ордуна отурат. Топтун бардык мүчөлөрү ордуна отурганда

"Bingo" деп айтышат, ошол топ жеңишке ээ болот.

ТЕКСТ МЕНЕН ИШТӨӨ 3 ЭТАПТАН ТУРАТ:

1. Текстке чейинки этап (Pre-reading).

2. Текстти окуу этабы (During-reading).

3. Тексттен кийинки этап (Post-reading).

Guess and find out

Текстке чейинки этап:

1. Окуучулар экиден иштешет.

2. Балдарга тема айтылып, сүйлөмдөр берилет.

The blue whale is the largest mammal in the world.

A baby whale is five metres long when it is born.

An adult blue whale can weigh more than 100 tones.

The blue whale can stay under water for an hour.

The blue whale has sharp teeth.

The blue whale eats big fish

3. Аталган маалыматтын кайсынысы туура, кайсынысы туура эмес экендиги боюнча ойлорун айтышат.

ТИРКЕМЕ

1. АНГЛИС ТИЛИ САБАГЫНДА «МУЗ ЖАРГЫЧТАДЫ» КОЛДОНУУ

«Муз жаргыч» – бул психологиялык ыкма, негизги максаты – сабак учурунда жагымдуу психологиялык чөйрөнү түзүү. Сабакты «муз жаргычтар» менен баштоо абдан натыйжалуу болот.

Activities at the start of the lesson deserve more attention than they usually receive. In fact, the initial activities that start the class are very important for the following reasons:

1: Warm Ups set the tone of the lesson. For example, an activity that students find too difficult or confusing can prove discouraging. Compare a fun activity which raises energy levels.

2: Warm Ups get students to begin thinking and focusing on English. It may have been a few days, a week, or even longer since they last used English.

A little time here will improve receptivity later.

3: Warm Ups provide a transition into the topic. An activity at the start of the lesson activates pre-existing knowledge on a subject, and may even get students to use (or consider) some of the ideas, vocabulary, or even grammar important to the lesson.

4: Warm Ups allow the teacher important opportunities to assess character and ability. After all, some students work well together, and others don't. Some students have good days, and others bad. During the initial activity, the teacher can determine who will form the best groups for subsequent activities.

Төмөндө англис тили сабагында колдонулуучу «муз жаргычтар-дын» топтомун беребиз:

1.«Комплимент айтуу». Сабактын башында окуучулар ортого чыгып, бири-биринин колдорун кармашат, жанында турган досуна англис тилинде комплименттерди айтыш керек. Биринчиден, сабактын башында жагымдуу маанай тартууланат, экинчиден, жаңы сөздөр жана граммати-калык структуралар кайталанат.

Мисалы: You are beautiful; You look well/good ;You look wonderful;

You are looking so lovely; You are special; You are fun to be with; You have an amazing sense of humor ; I like your perfect style; This hairstyle is just right for you; A smile becomes you; You're always dressed in the best of taste; You have a good/nice voice ; You're always dressed according to the latest fashion

2. Категориялар. Бул «муз жаргычта» бир категория айтылат, ошол категорияга байланыштуу сөздөрдү окуучулар кезек менен бат-баттан ай-туусу зарыл. Убагында сөз таппай калгандар же туура эмес сөз айткандар оюндан чыга берет.

Мисалы: VEGETABLES категориясы боюнча carrot, potatoes, cabbage

ж. б. сөздөрдү айтса болот.

3. Who am I? (Мен киммин?) Мугалим кагазга белгилүү инсандардын ысымын жазып келет. Бир окуучу доскага чыгып, анын артына бир инсан-дын ысымы чапталат. Ал классташтарына жалпы суроолорду (General Question) гана берип, ким экенин табышы керек:

Мисалы:

– Am I a woman\man?

– Am I from USA?

– Am I young?

– Am I politician\actor etc.?

4. Finish The Thought (Ойду бүтүр).

Write the beginning of a sentence on the whiteboard and ask students to complete it. (Доскага сүйлөмдүн башын жазыш керек, ал эми окуучулар өз ойлору менен толукташы керек.)

Мисалы:

- Today I'm happy about...
- Today will be awesome because...
- Today I want to learn about...
- By the time we finish today, I want to have... (learned, done, found, improved...)
- Yesterday, I wish I had...

5. Мугалим карточкаларга Present Continuous чагында иш-аракет-терди жазып даярдап келиш керек. Сабакта карточкалар ар бир окуучугатаратылат, алар бирден чыгып карточкадагы иш-аракетти көрсөтүшү зарыл, ал эми калган окуучулар иш-аракетти таап, 3-жакта айтат.

Мисалы:

- I am playing piano.
- I am dancing.
- I am reading a book.
- I am making selfie.

6. Мугалим 15–20 майда буюмдарды даярдайт (pen, pencil, copy-book etc.). Ал буюмдарды окуучуларга көрсөтүп, сөздөрдү чогу айтып буюм-дарды кутуга салат. Кутунун үстүн жапкандан кийин, туура, так, көрсө-түлгөн кезек боюнча буюмдарды атап берген окуучу жеңүүчү болот. Бул көнүгүү окуучулардын эске тутуусун өркүндөтөт.

7. Доскага бир татаал сөз жазылат, окуучулар сөздүн тамгаларынан куралган сөздөрдү жазышы керек, эң көп сөз тапкан окуучу жеңүүчү болот.

Мисалы: international – nation, tent, art, inn, learn, tea ж.б.

8. Антоним (синоним) сөздөр карточкаларга жазылат. Карточкалар аралаштырылып окуучуларга таратылат, алар кыска мөөнөттө аларды та-бышы керек.

Мисалы: hot – cold, big – little.

9. Окуучулар өзүнүн атын айтып, атынын биринчи тамгасынан баш-талган сын атоочторду айтышы керек. Кийинки окуучу биринчи айткан

окуучунукун кайталап, өзүнүкүн улантат.

Мисалы: 1. I'm Asan and I'm active. 2. Asan is active and I'm Kanat and I'm kind. 3. Asan is active, Kanat is kind and I'm Latipa and I'm lazy.

10. Scrambled Sentences. Аралаш сөздөрдөн сүйлөм түзүлөт.